

Teknologisk forbundet

Et antropologisk studie af, hvordan danske unge med høretab oplever og navigerer i rehabiliterende høreteknologier.

Natascha Sofie Søndergaard

Københavns Universitet

Speciale i Antropologi

Vejleder: Anja Simonsen

31. maj 2024

Anslag: 158.339

Tak

En stor tak til Anja Simonsen for fantastisk vejledning, en positiv tilgang og gode, kritiske spørgsmål.

Tak for specialesamarbejdet til CFD Rådgivning, Viden og Udvikling – og en speciel, stor tak til Eva Juul Toldam og Niels-Henrik M. Hansen.

Som altid, tak til Matthew for uendelig støtte.

Og endelig, en kæmpe tak til alle jer, der har deltaget i denne undersøgelse samt Frijsenborg Efterskole; I har muliggjort dette speciale.

Læsevejledning

Citater står i kursiv og har citationstegn omkring dem – i overskrifter står de dog kun i kursiv.

Vignetter står i kursiv uden citationstegn.

Når jeg introducerer et nyt begreb, eller en ny teori, sættes den i apostrof (eks. 'social navigation') første gang – og igen hvis den reintroduceres.

Alle personer i specialet er anonymiserede og har fået et pseudonym.

Abstract

In this thesis I examine the social lives and experiences of adolescents with hearing loss in Denmark, who use hearing aids or Cochlear Implants. I do this through the following problem statement: What are the social implications of rehabilitative hearing technologies for the everyday lives of adolescents with hearing loss in Denmark and how do the adolescents experience and navigate within this landscape?

I take my point of departure in four months of fieldwork amongst adolescents with hearing loss in Denmark, who use either hearing aids or Cochlear Implants, between the ages of 15 and 25 years old. The thesis is based on three consecutive weeks of participant observation at a Danish 'Efterskole', where 10 of the students have a hearing loss, two focus groups with students with hearing loss from this school, and eight semi-structured interviews with older adolescents with hearing loss outside the school. I use the term 'hearing technology' to refer to hearing aids and Cochlear Implants.

First, I examine how the surrounding hearing world views and treats adolescents with hearing loss, who use hearing technology. I argue, that the technology acts as a catalyst for viewing adolescents with hearing loss as individuals with normal hearing. I reach this conclusion through John Danaher's theorization of 'techno-optimism' and Ingunn Moser's analysis of how individuals with disabilities are viewed as having the potential for normality through assistive technologies (Danaher 2022; Moser 2006). I make the point that hearing technology itself is often viewed optimistically by the surrounding hearing world as being something 'fantastic'. As such, it is viewed as being capable of turning people with hearing loss into normal hearing individuals. With this view of the technology and the adolescents, I see a tendency for the surrounding hearing world to expect the adolescents to function as people with normal hearing – resulting in the surrounding hearing world being less likely to be considerate of them and their social needs.

In the second chapter, I dive into how the adolescents themselves experience having a hearing loss and using hearing technology. Here, I use phenomenological theory from Maurice Merleau-Ponty, specifically the understanding of the body as being the focal point for perceiving and acting in the surrounding world (Merleau-Ponty 1962). I use this to examine the adolescents' bodily experiences of having a hearing loss and using hearing technology. I argue that their viewpoint differs

significantly from the surrounding hearing worlds'. While the adolescents appreciate their hearing technology and view it as generally helpful, they do not consider themselves to be of normal hearing. I make the argument, that while the hearing technology offers access to sound, this sound is different from what people with normal hearing receive. Adolescents with hearing loss have to learn how to understand and use this sound and even when they have done so, there are subtle limitations to the types of sound the technology support, which creates new, significant difficulties that often appear in social interactions.

In the final chapter, I examine how the adolescents navigate in these social interactions, where the surrounding hearing world expects them to have normal hearing and treats them as such, while the adolescents themselves experience difficulties with hearing and hearing technology. I utilize the anthropologist Henrik Vigh's theorization of tactics and social navigation, which he sees as being movement within a moving landscape (Vigh 2009). I argue, that the social fields the adolescents exist within are constantly moving and this creates an unstable, unpredictable environment, within which the adolescents need to navigate and make tactical choices, to be able to participate. Further, I make the point that the adolescents have an additional layer of movement they need to be aware of while navigating; their fluctuating energy levels, which are directly tied to their hearing. Hence, to participate socially, the adolescents are required to contend with both the movements in the social field as well as constant bodily attunement to their internal state. This labor makes clear why they so often find themselves in difficult social situations, where they struggle to maneuver and must use the tactics that are available to them at the given moment. Finally, I examine how these different premises for social interaction affect the adolescents' experiences of their ability to participate, and how they prioritize in their lives.

Overall, I argue that adolescents with hearing loss, who use hearing technology, do not experience having normal hearing; and while they do participate socially, the premises for social participation do not accommodate them, and they have to navigate within these social landscapes. This thesis gives insights into the field of living with a technologically rehabilitated disability and the experiences of this, especially in social interactions. It adds to studies of medical anthropology, disability studies, and technology studies – but most importantly, it offers important insights into the lived experiences of adolescents with hearing loss in Denmark.

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
Indledning	6
Felten.....	8
Frijsenborg Efterskole.....	8
Hvad er et høretab?	8
Hvad er et høreapparat, et Cochlear Implant og høreteknologi?	9
Rehabilitering af høretab.....	9
Tematisk litteratur	10
Hørelse og høretab i Danmark	10
Krydsfeltet mellem handicap og teknologi	11
Ungdom.....	12
Analytisk tilgang	14
Science and Technology Studies.....	14
Kulturel fænomenologi	15
Samspillet mellem individ og samfund.....	16
Hvad kan de analytiske tilgange sammen?	17
Metode og Etik.....	18
Indgang til feltet og adgang	18
Mine primære metoder.....	19
Positionering	22
Etiske problemstillinger	23
Opbygning af specialet.....	25
Kapitel 1: <i>Det er jo fantastisk!</i>	26
<i>Hvad?</i>	26
Enkeltintegration.....	28
Høretab + Høreteknologi = Normalthørende	30
<i>Fantastisk</i> – et emisk begreb.....	31
Delkonklusion	34
Kapitel 2: <i>Den lyd jeg får, det er jo elektrisk lyd, det er jo ikke naturlig lyd</i>	35
'At sanse og sanse med' høreteknologi.....	35
<i>Man kan ikke snakke mens man cykler!</i>	37
At sanse med lyd – et socialt projekt	39
<i>Det er ikke en fantastisk ting</i>	40

Lyden der inkluderer, ekskluderer.....	42
Adgang til lyd – men hvordan?.....	44
Hvordan lyder et 's'?.....	46
Momentane mikroeksklusioner.....	48
Delkonklusion	50
Kapitel 3: Bevægelser	51
Den bevægelige spisesal	51
Bevægelse med bevægelse.....	52
Samtalen drejer	54
Ungdommens ping-pong.....	57
Bevægelse <i>mod</i> bevægelse.....	58
At vælge fra.....	59
De interne faktorer	61
Den fluktuerende høreenergi.....	62
<i>Jeg ville virkelig gerne følge med</i>	64
Delkonklusion	65
Konklusion	66
Litteraturliste.....	68

Indledning

Det begynder at blive mørkt i tekøkkenet på hvid gang på Frijsenborg Efterskole. Rundt om bordet går snakken vildt for sig og eleverne snakker om, hvor kærlige alle er på skolen og der er en der siger, 'Man KAN nærmest ikke være single her!'. Grin bryder ud i rummet og jeg kigger over mod Nicklas, der griner med. Nicklas er en ung dreng med et rundt ansigt og et genert smil – og han bruger høreapparater. Han erklærer sig enig i, at alle er meget kærlige; og vender så hovedet ned for at kysse sin nye kæreste. En lille gruppe af elever kommer ind på køkkenet og med alle de nye stemmer kan man mærke, at stemmelejerne hæves og larmen ekkoer i rummet. En af de nye elever kalder over til Nicklas og stiller ham et spørgsmål, men Nicklas sidder med et forvirret blik i øjnene og svarer 'Hvad?'. 'Lige meget', bliver der sagt tilbage og Nicklas vender ansigtet mod sin sidemakker, der gerne vil snakke med ham. Jeg ser, at Nicklas rykker sig tættere på samtalepartneren og rynker på brynene, 'Jeg kan ikke høre dig, der er for meget larm herinde'. Hans samtalepartner nikker og vender hovedet væk, mens Nicklas læner sig tilbage i stolen og kigger rundt.

Dette er en vignette fra en af mine aftener på Frijsenborg Efterskole. Her går der ca. 100 elever og 20% af dem har høretab. En af dem er Nicklas. Han har et svært høretab og bruger et par sølv høreapparater, der står i kontrast til hans mørke hår. Selvom høretab og høreapparater ofte associeres med alderdom, er det også en funktionsnedsættelse, der er udbredt blandt unge (Høreforeningen, u.å.a; u.å.c.). I dag i Danmark har alle personer med et høretab eller døvhed mulighed for at modtage et høreapparat eller et Cochlear Implant igennem sundhedssystemet som behandling (Sundhedsstyrelsen 2021). Det betyder, at de fleste personer, der er døde eller har et høretab, får adgang til en form for lyd igennem teknologien. Dette er interessant, da høretab ofte karakteriseres som et kommunikativt handicap, idet manglen på lyd besværliggør muligheden for at deltage i sociale interaktioner blandt personer med normal hørelse (Askgaard 1999). Men med apparater, der giver adgang til lyd opstår et spørgsmål: Hvad betyder det for muligheden for at deltage i sociale situationer?

I akademisk forskning opstår der forskellige svar på dette. Indenfor den medicinske tradition tyder nyere forskning på, at de fleste unge, der bruger høreteknologi kan klare sig lige så godt socialt og uddannelsesmæssigt som personer med normal hørelse (Percy-Smith m.fl. 2018; 2013; 2021). I den socialvidenskabelige tradition er der dog nogle få studier der tyder på, at der stadig vil være

udfordringer, især i sociale situationer, for personer med høretab, der bruger høreteknologi (Dammeyer, Chapman og Marschark 2018; Krijger m.fl. 2020; Punch og Hyde 2011; Rich m.fl. 2013). Disse divergerende indsigter skaber en usikkerhed i, hvordan brugen af høreteknologi påvirker personer med høretab og deres sociale interaktioner. Og denne usikkerhed afspejles også i den ovenstående vignette om Nicklas; det ene øjeblik deltager han i den sociale interaktion i gruppen og i det næste øjeblik kan han ikke, trods høreapparaterne. Her opstår der for mig en interesse for at undersøge, hvilke forståelser der eksisterer om personer med høretab og høreteknologi blandt hørende personer, hvordan unge med høretab selv oplever høretabet og høreteknologien, samt hvordan sociale interaktioner ser ud når man bruger en høreteknologi. Det er i dette krydsfelt mellem funktionsnedsættelse, høreteknologi og socialitet, at jeg placerer mig i dette speciale og vil undersøge følgende problemformulering:

Hvilken indvirkning har rehabiliterende høreteknologier på den sociale hverdag blandt unge med høretab i Danmark og hvordan oplever og navigerer de unge i dette landskab?

Felten

Frijsenborg Efterskole

Midt i det grønne i Hammel ligger Frijsenborg Efterskole. Her kan man gå i 9. og 10. klasse, man kan tage fag som 'Friluftsliv', 'Cambridge Engelsk' og 'Verdensborgerskab', og man kan gå sammen med de omkring 100 elever, hvoraf ca. 20% har høretab. Der er installeret mikrofonsæt i alle lokaler for at eleverne med høretab kan få lyd direkte op i deres apparater. Udover teknologien i lokalerne har de flere andre initiativer for at gøre skolen og undervisningen mere tilgængelig; der er færre elever per undervisningstime, for at mindske lydniveauet i lokalet; der er akustikplader i lofterne; og personalet er vant til at arbejde med unge med høretab.

Frijsenborg Efterskole – Billede taget af Natascha Søndergaard

Hvad er et høretab?

Et høretab er en nedsættelse af høreevnen på et eller begge ører (Lægehåndbogen 2023). Her kan det blive sværere, eller umuligt at høre f.eks. tale, især hvis der er baggrundsstøj (ibid.). I denne undersøgelse har jeg valgt at samle både personer der har høretab og personer der er døve, under termen 'personer med høretab'. Det gør jeg, fordi alle personer der deltager i undersøgelsen bruger en teknologisk behandling, der giver dem adgang til en form for lyd; derfor er der ingen i undersøgelsen, der er funktionelt døve.

Hvad er et høreapparat, et Cochlear Implant og høreteknologi?

Et høreapparat er et apparat, der indsættes i øret, som forstærker de lyde øret normalt selv ville modtage, ved at sende lydbølger på de frekvenser, hvor man har brug for det (Oticon, u.å.). Et Cochlear Implant (CI) derimod sender elektriske impulser direkte til hørenerven i hjernen. CI er en nyere teknologi, der omgår øret, idet en del af det bliver opereret ind i hjernen – det betyder, at personer der er døve, eller har et meget svært høretab, hvor det ikke er muligt at kompensere ved at forstærke lyde, har mulighed for at få en form for hørelse igen (Høreforeningen u.å.b). I denne undersøgelse samler jeg ofte høreapparat og CI under én betegnelse: høreteknologi.

Rehabilitering af høretab

I Danmark kan man igennem det offentlige sundhedssystem få gratis adgang til behandling for høretab eller døvhed (Sundhedsstyrelsen 2021). Behandlingen består primært af at modtage høreapparater eller at få indopereret CI (ibid.; Høreforeningen, u.å.c). Får man høreapparater kan man få tilpasset lyden og efter 4 år har man ret til nye høreapparater (Ældresagen 2022). Med CI er processen mere omfattende, da man skal til opfølgende høreundervisning, idet man får en helt anden form for lyd med et CI (Center for Kommunikation og Velfærdsteknologi u.å.). I barndommen ligger ansvaret for behandling og opfølgning primært hos sundhedsvæsenet og forældre, men i overgangen til ungdom - omkring 15 års alderen - opstår der en strukturel ansvarsoverdragelse til individet, der nu selv skal stå for at få ny høreteknologi eller støtte (Decibel, u.å.).

Tematisk litteratur

Hørelse og høretab i Danmark

I de nordiske lande findes der undersøgelser om personer der er Døve, med stort D, som identificerer sig selv som kulturelt Døve, fremfor som personer med en funktionsnedsættelse (Breivik 2007; Dammeyer og Ohna 2021; Chapman m.fl. 2023). Men med fremkomsten af høreteknologi ses flere studier om personer med høretab. Disse er ofte af medicinsk tradition (jf. Percy-Smith m.fl. 2021; West m.fl. 2018; Livingston m.fl. 2020), men der findes også nogle socialvidenskabelige studier om personer med høretab i Danmark. Selve konceptet 'lyd' har antropologen Sandra Lori Petersen undersøgt i hendes studier om radioprogrammer, hvor hun også definerer 'støj' som en diffus sky af lydinput (Petersen 2017; Petersen 2021). Ideen om lyd og akustik er også undersøgt af arkitekten Camilla Ryhl, der argumenterer for, at mennesker med sansesvækkelser kan have udfordringer med at navigere i bygninger med akustisk genlyd, og at de derfor ofte må kompensere for sansetabet med en anden sans (Ryhl 2006, 70).

Sociologen Niels-Henrik M. Hansen har i sin ph.d.-afhandling undersøgt livssituationen i sociale arenaer for unge med høretab, hvor han argumenterer for at implikationerne af at have et høretab som ung, er mere omfattende end der ellers er blevet påpeget tidligere (Hansen 2009, 9, 17). I et etnografisk studie om sansesvækkelse i alderdommen af Jon Dag Rasmussen m.fl., pointeres det, at sansesvækkelse ikke er bredt undersøgt (Rasmussen, Swane og Winther 2020, 7). I deres rapport ser de også, at høreapparater kan skabe udfordringer for de ældre, grundet apparatets akkompagnerende støj, der kan forstyrre kommunikation (ibid., 79-80). Antropologen Tine Tjørnhøj-Thomsen har undersøgt mødet mellem audiolog og individer med høretab, og ser at der ofte opstår forskellige perspektiver på høretabet i disse møder (Tjørnhøj-Thomsen 2009). Antropologen Susanne Bisgaard har skrevet om, hvordan et høretab kan påvirke forskellige aspekter af individets liv, idet det kan også have sociale implikationer i form af stigmatisering og social eksklusion (Bisgaard 2006, 52). Frygten for stigmatisering er også i fokus i sociologen Anette Lykke Hindhedes ph.d.-afhandling, hvor hun argumenterer for, at personer med høretab kan have udfordringer med at erkende det, og bruge høreapparater, bl.a. fordi det opleves som stigmatiserende, at blive behandlet som en person med et høretab (Hindhede 2012). Slutteligt, har sociologen Katja Lund argumenteret for, at erhvervsaktive personer med høretab kan opleve mere stress, end personer uden høretab (Lund 2015).

Der findes vigtige og relevante indsigter om det at leve med et høretab i Danmark – men det står også klart, at der mangler socialvidenskabelig viden om socialitet og individuelle oplevelser blandt unge med høretab, der bruger høreteknologi. Her situerer jeg mig i den eksisterende viden og bygger videre på den, ved at undersøge sociale og kropslige oplevelser blandt unge med høretab, der bruger høreteknologi.

Krydsfeltet mellem handicap og teknologi

I bogen "Disability and Culture", pointerer antropologerne Benedicte Ingstad og Susan Whyte, at handicap ofte er blevet anskuet som individbundet – har man en funktionsnedsættelse, er man handicappet, og det er derfor der er barrierer for deltagelse i samfundet (Ingstad og Whyte 1995, 3). Ingstad og Whyte argumenterer igennem bogen for, at man bør undersøge personer med handicap i deres samfund, fordi de ser, at en person med en funktionsnedsættelse først bliver handicappet i mødet med en samfundsmæssig kontekst, der er handicappende (ibid., 7). Denne forståelse af et handicap går igen i andre antropologiske studier af handicap (Kumar 2016, 1893-1894). En af de velkendte bidragsydere til dette område er sociologen Erving Goffman, der har undersøgt konceptet 'stigma'. Han argumenterer for, at personer der er ude for normen bliver stigmatiserede, når de ikke kan 'passere' som en typisk borger i samfundet – og det kan have store sociale konsekvenser for dem (Goffman 1963).

Med fremkomsten af teknologier, der har til formål at afhjælpe eller behandle forskellige funktionsnedsættelser og kroniske sygdomme, er krydsfeltet mellem handicap og teknologi blevet studeret mere i antropologien. Som en del af hendes studie om abort i Vietnam, har antropologen Tine Gammeltoft undersøgt hvordan implementeringen af forskellige teknologier påvirker de sociale og moralske liv for gravide kvinder (Gammeltoft 2014). Hun argumenterer for, at selvom teknologien tilbyder viden, skaber det også store moralske dilemmaer blandt kvinderne og det reproducerer forståelser af personer med funktionsnedsættelser som 'ikke rigtige mennesker' (ibid., 30, 180). Disse indsigter i, hvordan teknologi både kan hjælpe og skabe nye udfordringer, ses i flere antropologiske studier. Antropologerne Natasja Kingod og Bryan Cleal undersøger, hvordan implementeringen af regulerende teknologi blandt personer med diabetes kan være en hjælp for patienterne, men at det også kan skabe en oplevelse af, at man har svært ved at 'lytte' til sin krop (Kingod og Cleal 2019). Science and Technology forskeren Christopher Gad og antropologen

Steffen Dalsgaard har undersøgt, hvordan digitale valgblanketter i Danmark både har muligheden for at 'enable' tilgængelighed for borgere med handicap, men samtidigt også kan 'disable' (Gad og Dalsgaard 2014, 5).

En anden tendens i studier af handicap og teknologi er undersøgelser af normalitet og hvordan ansvar flyttes over til individet, når de modtager en form for afhjælpende teknologi. Her vil jeg fremhæve antropologen Michele Friedner, der har undersøgt børn og unge i Indien, der modtager CI, hvor hun ser, at det omkringliggende samfund nu forventer, at børnene skal kunne deltage på samme vis som personer med normal hørelse (Friedner 2022, 2). Hun pointerer også, at teknologien har til formål at 'normalisere' personer der er døve ved at tilbyde dem en form for hørelse (ibid.). Ideen om normalisering bliver også undersøgt i antropologen Bjarke Oxlunds studie om brugen af teknologiske måleenheder blandt ældre personer i Danmark, der er i risiko for kroniske sygdomme (Oxlund 2012). Han argumenterer for, at de ses som værende ude for normalen i det danske sundhedssystem og at de, igennem brugen af teknologiske måleenheder, bliver pålagt ansvaret for at komme indenfor normalområdet (ibid., 46). Slutteligt inkluderer jeg antropologen Anne-Marie Mol, der har undersøgt brug og forbrug af måleapparater blandt personer med diabetes (Mol 2008). Hun argumenterer blandt andet for, at måleapparater bliver reklameret for som noget der kan afhjælpe diabetes (ibid., 19) – og det kan skabe en forestilling om, at man kan blive 'normal', hvis man selv tager initiativ til at købe og bruge et produkt.

Med en forståelse af, at teknologi både kan hjælpe og skabe nye problemer, samt viden om hvordan brugen af teknologi kan overflytte ansvaret for normalitet til individet, vil jeg undersøge hvordan unge med høretab bliver anskuet når de bruger høreteknologi, og hvordan de selv oplever brugen af det, for at bidrage til denne felt.

Ungdom

Ungdom er ofte blevet undersøgt som en overgangsperiode mellem barn og voksen, hvor læringen fra barndommen skal krystalliseres og man skal lære at indgå i voksne relationer (Amit 2015, 808). Margaret Mead er en af første antropologer der specifikt har undersøgt ungdom som en kategori for sig selv i hendes studie af teenagere i Samoa og USA, hvor hun argumenterer for, at der er sociokulturelle forskelle på teenage kulturerne (Mead 1964 [1928]). Dette studie indikerer, at definitionen af ungdom opstår indenfor det enkelte samfund. I et nyere studie har sociolog og

antropolog Vered Amit argumenteret for, at ungdommen skal anskues som en distinkt aldersgruppe og at den skal undersøges som sådan (Amit 2015, 809-810).

I Danmark defineres ungdomsalderen oftest meget flydende, idet alder ses som forbunden med livsomstændigheder (Gundelach og Nørregård-Nielsen 2002). For nogle vil ungdommen slutte ved indgangen til arbejdsmarkedet, færdiggørelse af en uddannelse, eller fødslen af et barn (ibid. 32). Derfor må man overveje, hvilken livsomstændighed man tager udgangspunkt i, for at have et niveau af sammenlignelighed i undersøgelsen af unge. I denne undersøgelse har jeg valgt at tage udgangspunkt i personer mellem 15 og 25 år, idet det er i denne periode de fleste unge er under uddannelse, eller lige har færdiggjort uddannelse, og indgår i regulære sociale interaktioner med jævnaldrende unge. Ungdommen i Danmark er netop karakteriseret af opbygning af sociale kompetencer og relationer, samt identitetssøgning der ofte opstår igennem prioriteringer og valg i dagligdagen og i forhold til fremtiden (Katznelson m.fl. 2009). Derfor tager jeg udgangspunkt i unge med høretab i deres sociale interaktioner i hverdagen for at bidrage med viden om, hvordan socialitet ser ud og opleves blandt personer med en teknologisk behandlet funktionsnedsættelse.

Analytisk tilgang

Science and Technology Studies

Den første analytiske tilgang jeg benytter er Science and Technology Studies (STS). STS har til formål at undersøge samspillet mellem teknologier og samfund – hvordan påvirker de hver især hinanden? En vigtig teori indenfor denne tilgang er Aktør-Netværk Teori (ANT) som blandt andet antropologen Bruno Latour har teoretiseret om. Med denne teori undersøges netværker; forbindelser mellem aktører (Latour 1996, 369). Og indenfor Latours begrebsverden er aktører mennesker, objekter og ideologier – heriblandt altså også teknologier (ibid., 373). Denne forståelse af teknologi som en aktør går igen i den analytiske tilgang STS. Den politiske teoretiker Langdon Winner tager udgangspunkt i forståelsen af, at en teknologi kan være en aktør, og argumenterer for, at der er logikker og politikker indlejret i teknologier, selvom de ofte bliver set som værende neutrale (Winner 1980, 124-125). Gennem disse indlejrede logikker og politikker kan teknologi påvirke andre aktører (ibid., 123). En sådan logik undersøges af juristen John Danaher, der argumenterer for, at der i nyere tid er blevet indlejret optimisme i teknologier, der har til formål at afhjælpe, løse, eller behandle samfundsproblemer (Danaher 2022). Dette kalder han 'tekno-optimisme'. Er man tekno-optimist har man typisk det standpunkt, at man kan finde teknologiske løsninger på mange problemer – det ses f.eks. i forbindelse med klimakrisen, hvor der lægges meget tillid i teknologiens potentiale (Danaher 2022, 53-54).

Indenfor STS er flere forskellige afgreninger opstået – en af disse er medicinsk STS. Her undersøges igen samspillet mellem samfund og teknologi, men der er fokus på medicin som en form for teknologi (Hoeyer 2018, 1). Denne tilgang bruges også i studier af sundhedsteknologier – hvordan ændrer strukturer, situationer og interaktioner sig, når der introduceres en ny sundhedsteknologi? (Timmermans 2001, 6547). Sociologen Ingunn Moser har i 2006 skrevet om handicap og teknologi, hvor hun argumenterer for, at der eksisterer en ide i det norske samfund om, at man kan 'normalisere' en person, der har et handicap via teknologi (Moser 2006, 379-380). Hun pointerer først, at handicap anskues som noget der kan og bør blive rettet op på (ibid., 379). Heri ligger en forestilling om, at det at have en funktionsnedsættelse er et problem og at det skal rehabiliteres. Moser argumenterer for, at denne løsning ofte bliver teknologisk i natur, da der opfindes teknologi, som kan give en alternativ adgang til det man ikke har adgang til i kraft af funktionsnedsættelsen (ibid., 383).

I mit studie benytter jeg både Danahers teoretisering af tekno-optimisme og Mosers studie af normalisering via teknologi. Med STS kan jeg undersøge, hvordan de høreteknologier der bruges i de unges hverdag er påvirket af det omkringliggende samfund og har logikker og politikker indlejret, samt hvordan de påvirker de unge selv og de sociale strukturer omkring dem. Med denne analytiske tilgang kan jeg få indsigter i, hvordan brug af en rehabiliterende høreteknologi påvirker unge med høretabs hverdag og sociale interaktioner.

Kulturel fænomenologi

Den næste analytiske tilgang jeg benytter er fænomenologi. Antropologerne Robert Desjarlais og Jason Throop har defineret fænomenologi i et antropologisk perspektiv som studiet af fænomener som de opleves af et individ eller en gruppe (Desjarlais og Jason Throop 2011, 88). Men fænomenologien har flere afgreninger; eksistentiel fænomenologi har interesse for intersubjektive relationer og eksistentielle dilemmaer (jf. Jackson 1998), mens hermeneutisk fænomenologi har fokus på fortolkning (jf. Geertz 1973). I kulturel fænomenologi undersøges blandt andet kropsliggørelse, selvet og moralitet, i sociale og kulturelle kontekster (Desjarlais og Jason Throop 2011, 89). Heriblandt er antropologen Thomas Csordas, der undersøger hvordan man metodisk og analytisk kan anvende den kulturelle fænomenologi ved at se på, hvordan mennesker relaterer til andres kroppe, igennem deres egen krop (Csordas 1993, 138). Antropologen Jason Throop undersøger kropsliggjort empati blandt healere i Yap og argumenterer for, at healerne igennem deres krop kan udøve kropslig empati med en patient og heale dem igennem forskellige praksisser, uden at patienten taler om smerten (Throop 2012, 424).

I denne afgrening af fænomenologi er filosofen Maurice Merleau-Ponty en af de vigtigste bidragsydere. Merleau-Ponty undersøgte forholdet mellem perception og kroppen – hvor andre filosoffer tidligere havde anskuet de to som separate enheder, mente Merleau-Ponty, at de var gensidigt implicerede (Merleau-Ponty 1962, 88-89). Andre teoretikere argumenterede for, at mennesket opfattede og fortolkede verden igennem sindet, og at kroppen var et objekt, der ikke havde indflydelse på denne proces (ibid.). Merleau-Ponty argumenterede for, at man som menneske ikke kunne percipere verden uden kroppen; kroppen er udgangspunktet for perception, idet man opfatter verden igennem kroppens sanser (ibid., 104). Mennesker situerer sig selv i verden og opfatter verden gennem kroppen – dermed bliver kroppen et subjekt (ibid., 105). Men idet

mennesker også sanser sin egen krop gennem kroppens sanser, kan kroppen også anskues som en form for 'mediering' – en forbindelse mellem os selv og andre (ibid., 106). Sagt med andre ord: Kroppen har en grundlæggende rolle i menneskers mulighed for at opfatte og interagere med verden og egen krop. Dette fænomen kan navngives 'at sanse og at sanse med'; man opfatter kroppen og man opfatter igennem kroppen.

Jeg bruger Merleau-Pontys forståelse af kroppen som et analytisk udgangspunkt for at undersøge, hvordan unge med høretab kropsligt oplever at bruge høreteknologi og hvilken indvirkning det har på deres sociale deltagelse. Med denne analytiske tilgang kan jeg få indsigter i denne gruppes kropslige udgangspunkt, deres oplevelser og hvordan de agerer ud fra disse.

Samspillet mellem individ og samfund

Den sidste analytiske tilgang jeg anvender, er samspillet mellem individ og samfund med udgangspunkt i sociologen og antropologen Pierre Bourdieu. I hans teoretisering af hvordan individer og samfund påvirker hinanden, søger han at sammenføre to analytiske tilgange, der var fremherskende i hans tid – strukturanalyser og agentfokuserede analyser (Bourdieu 1976, 119). Han argumenterede for, at man i sammenføringen af de to tilgange kunne få indblik i, hvordan de påvirker hinanden og udvikler sig sammen (ibid.). I forbindelse med dette udarbejdede Bourdieu en teoretisering af begrebet 'habitus', der skal bruges til at analysere, hvordan individer bliver påvirket af samfundet (Bourdieu 1972, 73). Habitus er et begreb der omfavner den underbevidste indlæring af værdier og praksisser blandt individer, der er stærkt påvirket af det omkringliggende samfund (Wacquant 2011, 82). Samtidigt ser Bourdieu også, at selvom individer bliver påvirkede af deres omgivelser, har de stadig mulighed for at agere indenfor dem med et vist niveau af agens – det beskriver han som 'praxis' (Vigh 2009, 426).

Antropologen Henrik Vigh tager udgangspunkt i Bourdieus teoretisering af samspillet mellem individ og samfund og ideen om praxis. Men Vigh argumenterer for, at Bourdieus begreb praxis tager udgangspunkt i et relativt stabilt miljø og derfor søger han at undersøge, hvordan individer bevæger sig i bevægelige felter (Vigh 2009, 426-427) Mere specifikt undersøger han 'social navigation'. Han forstår navigation ud fra ordets etymologi som at finde sin vej i et foranderligt og bevægende landskab – dette navngiver han 'bevægelse i bevægelse' (ibid., 420). Han bruger denne forståelse af navigation til at forstå, hvordan unge mænd kan navigere i et uforudsigeligt socialt og

politisk landskab i Bissau (ibid.). De vil gerne opnå succes, men præmisserne for at kunne dette er konstant foranderlige og ukendte, hvilket betyder, at de må være omstillingsparate og klar på at bevæge sig igennem disse uforudsigelige landskaber hele tiden (ibid., 422-423). Vigh ser her, at de unge mænds bevægelse igennem et bevægende socialt og politisk landskab kan forstås som en social navigation (ibid., 425). Som analytisk begreb mener Vigh, at social navigation kan bruges til at belyse hvordan man bevæger sig i bevægelse i det sociale liv og hvordan ens sociale miljø og de aktører der er omkring en, har en indvirkning på hvordan man kan bevæge sig (ibid., 420).

I dette speciale har jeg valgt at bruge Vighs teoretisering af social navigation til at undersøge hvordan unge med høretab navigerer i sociale interaktioner. Med samspillet mellem individ og samfund som analytisk tilgang, og social navigation som begreb, kan jeg belyse hvordan den sociale struktur der omringer de unge med høretab har en indvirkning på deres muligheder for deltagelse, og hvordan de unge bevæger sig i dette. Denne analyse giver indsigter i, hvordan de sociale strukturer og de unges bevægelse påvirker udfaldet af sociale interaktioner og de unges oplevelser af social deltagelse.

Hvad kan de analytiske tilgange sammen?

Med disse analytiske tilgange får jeg indsigter i flere forskellige aspekter af de unges liv. Med STS og medicinsk STS kan jeg undersøge hvordan samspillet mellem teknologi og samfund, på et mere abstrakt niveau, skaber rammerne for de unge med høretabs hverdag og for de forståelser der eksisterer om dem. Med fænomenologi kan jeg dykke ned i, hvordan de unge selv oplever at leve med et høretab og en høreteknologi og hvordan det udspiller sig i deres sociale hverdag. Afslutningsvist bruger jeg et analytisk blik på samspillet mellem individ og samfund, hvilket muliggør en analyse af de dynamikker der opstår i sociale situationer mellem unge med høretab og personer med normal hørelse. Jeg ser, at disse analytiske tilgange tilsammen giver adgang til forståelse af de unges liv og oplevelser på et personligt niveau, et socialt niveau, og et strukturelt niveau.

Metode og Etik

Jeg har undersøgt danske unge med høretab, der bruger en form for høreteknologi i hverdagen, i alderen 15 til 25 år. Samlet har jeg snakket med 18 unge. Jeg har under feltarbejdet udført tre sammenhængende ugers deltagerobservation på Frijsenborg Efterskole med 10 elever med høretab, hvor jeg også har afholdt to fokusgrupper med 8-10 elever med høretab. Derudover har jeg deltaget i en workshop afholdt på Frijsenborg Efterskole, som blev faciliteret af andre aktører. Udenfor efterskolen har jeg afholdt otte interviews med unge med høretab, der bruger en form for høreteknologi, i alderen 17-25 år. Disse interviews er enten afholdt online eller fysisk og har en varighed mellem 45 minutter og 2 timer. Alle interviews er transskriberede og er først blevet kodet i hånden og derefter ved hjælp af det kvalitative program Nvivo. Alle personer i specialet er anonymiseret og har fået pseudonymer.

Indgang til feltet og adgang

”Hvor finder man unge med høretab?”, var et gennemgående spørgsmål under mit feltarbejde. Det stod hurtigt klart, at jeg måtte bruge en flersidet tilgang til feltarbejdet for at have adgang til nok unge med høretab (jf. Burrell 2009). Jeg arbejder ved fonden CFD, i Rådgivning, Viden og Udvikling, hvor der blandt andet tilbydes rådgivning til personer der har betydelige høretab. Her har jeg udført og deltaget i udførelsen af studier om personer med høretab (jf. Toldam, Hansen, og Søndergaard 2022). Jeg valgte at indgå et specialesamarbejde med CFD og fik derigennem adgang til forskellige netværk, hvor man kunne komme i kontakt med unge med høretab. Igennem en kontakt ved CFD kom jeg i kontakt med en gatekeeper på Frijsenborg Efterskole, der udtrykte stor velvillighed overfor mit projekt og vi aftalte, at jeg kunne få lov at bo på skolen i nogle uger af mit feltarbejde. Her fik jeg mulighed for at udøve deltagerobservation og snakke med 10 unge med høretab. Jeg havde dog en ambition om at snakke med unge i aldersgruppen 15 til 25 år, så jeg vidste, at jeg også ville have brug for adgang til ældre unge med høretab. Her brugte jeg primært Facebook grupper rettet mod personer med høretab, der bruger høreteknologi. Jeg søgte enten om adgang til gruppen eller skrev en besked til administratoren om at jeg søgte interviewdeltagere, før jeg lagde opslag op. Herigennem fik jeg adgang til otte personer med høretab som jeg har interviewet. Idet jeg har fået adgang til interviewdeltagere gennem grupper, der har fokus på høretab og høreteknologi, har jeg formentligt primært haft kontakt med personer, som er afklarede

med deres høretab og som har haft adgang til andre personers oplevelser med og refleksioner over at have et høretab. Dermed kan der være en skævvridning i min empiri, da ikke alle personer med høretab der bruger høreteknologi er med i grupper der har fokus på dette; de personer vil ikke være repræsenteret i samme grad i dette speciale, da de netop er svære at opspore.

Mine primære metoder

Under mit feltarbejde har jeg søgt at bruge flere forskellige metoder for at få empiriske indsigter i min felt og i min målgruppe. Dette har jeg gjort ud fra en ambition om at få forskellige former for indsigter i de unges oplevelser med at anvende høreteknologi. De primære metoder jeg har brugt er deltagerobservation, fokusgrupper og semi-strukturerede interviews.

Deltagerobservation – hverdagens indsigter

På Frijsenborg Efterskole udførte jeg deltagerobservation i tre sammenhængende uger. Jeg deltog i hverdagen på efterskolen: Jeg sov på samme gang som andre elever, jeg gik morgenture med dem, jeg spiste alle måltider med dem, jeg deltog i de fleste undervisningstimer med dem og jeg var med til aftenaktiviteterne. Idet jeg fik adgang til skolen igennem en gatekeeper, som var lærer på skolen, var jeg opmærksom på, at min forbindelse til en lærer kunne skabe en usikkerhed og en distance til eleverne. Derfor valgte jeg altid at sidde sammen med eleverne til måltiderne og undervisningstimerne og stille dem spørgsmål om skolen og dem selv for at tydeliggøre min interesse i deres synspunkter og interesser. Med deltagerobservationen vidste jeg, at jeg ville kunne få indsigter i de små situationer, der former elevernes hverdag og de mønstre der bliver tydelige efter flere dages deltagerobservation. Jeg valgte at oscillere mellem deltagelse og observation per James Spradleys deltagerobservation spektrum, hvor han ser at feltarbejdere kan være passivt, moderat, aktivt eller fuldt deltagende (Spradley 1980, 60). I den første uge valgte jeg at være mere observerende, da jeg havde et formål om at få en indsigt i hverdagen på efterskolen, samt at blive en genkendelig figur for eleverne med høretab og starte begyndende snakke med dem. Efter den første uge havde jeg fået snakket med flere af eleverne og havde fået bygget relationer til nogle af eleverne med høretab og da kunne jeg begynde at deltage mere aktivt. Det udmøntede sig bl.a. i at jeg kunne spørge en elev med høretab, om jeg kunne følge dem rundt for en dag og jeg blev mere

komfortabel i at deltage i sociale aktiviteter der foregik om aftenen. Med en mere aktiv deltagelse fik jeg indsigt i flere forskellige former for social deltagelse blandt eleverne med høretab og i deres tanker om situationer der opstod på skolen. Igennem deltagerobservationen har jeg fået et overvæld af indsigter i hvordan hverdagen med et høretab ser ud.

Under mit feltarbejde valgte jeg også at søge at få en bedre forståelse for hvad det betyder at bruge høreteknologi og at udforske den lyd man modtager til dagligt som høreapparatsbruger. Jeg fik lov til at låne et par høreapparater fra firmaet, Oticon, der er den største udbyder af høreapparater i Danmark. Derefter søgte jeg at bruge dem i så mange forskellige situationer som muligt – på mit arbejde, i mit privatliv og til sociale begivenheder. Jeg tog apparaterne med på Frijsenborg Efterskole og brugte dem de fleste dage for også at sanse de unges daglige lyttemiljø på egen krop. Med denne autoetnografiske metode kunne jeg få andre indsigter i hvad det betyder at bruge høreapparater. Oplevelsen vil naturligvis ikke kunne sidestilles med de unge med høretabs oplevelser – jeg har normal hørelse og var helt ny til brugen af høreteknologi. Min oplevelse ligner formentligt også primært andre høreapparatsbrugeres oplevelser mere end den ligner oplevelser blandt CI-brugere. Men selvom min oplevelse ikke kan være repræsentativ for alle de unge med høretab, gav den en del metodiske muligheder – den gav mig indsigter i, hvordan det føles at have et høreapparat på, hvordan lyden lyder og hvordan lyden adskiller sig fra min normale hørelse. Det betød, at jeg fik inspiration til hvilke spørgsmål jeg kunne stille de unge, og jeg kunne bevæge mig tæt på 'komplet deltagelse', hvor man søger at deltage på samme præmisser, som dem man snakker med (Spradley 1980, 61-62).

Billede taget af Natascha Søndergaard

og var helt ny til brugen af høreteknologi. Min oplevelse ligner formentligt også primært andre høreapparatsbrugeres oplevelser mere end den ligner oplevelser blandt CI-brugere. Men selvom min oplevelse ikke kan være repræsentativ for alle de unge med høretab, gav den en del metodiske muligheder – den gav mig indsigter i, hvordan det føles at have et høreapparat på, hvordan lyden lyder og hvordan lyden adskiller sig fra min normale hørelse. Det betød, at jeg fik inspiration til hvilke spørgsmål jeg kunne stille de unge, og jeg kunne bevæge mig tæt på 'komplet deltagelse', hvor man søger at deltage på samme præmisser, som dem man snakker med (Spradley 1980, 61-62).

Fokusgrupper – umiddelbare indsigter

Indledningsvist havde jeg en ambition om at afholde interviews med eleverne på efterskolen for at høre om deres refleksioner og indsigter – da jeg bragte det op til dem, blev det dog tydeligt, at de ikke var interessede i det. Jeg havde tidligere lavet en aftale med min gatekeeper på skolen om at afholde workshops for eleverne med høretab. Her valgte jeg at omstrukturere workshopsene så de både kunne agere som fokusgrupper, hvor jeg kunne få indsigter i deres tanker, og som workshops for eleverne, hvor de fik et rum til at snakke om høretabet. Jeg måtte dog også overveje, hvordan jeg kunne gøre fokusgrupperne attraktive for eleverne, der formentligt ville være trætte efter en lang skoledag. Jeg valgte at holde fokusgrupperne korte – den første varede ca. 1 time og 20 minutter og den anden varede ca. 45 minutter – og jeg købte ind til slik og sodavand. Derudover søgte jeg at gøre fokusgruppen aktiv: jeg inkluderede bl.a. hurtige spørgerunder, hvor de skulle kaste med en bold og sige stikord de forbandt med deres høretab eller deres høreteknologi. I fokusgrupperne spurgte jeg primært eleverne ind til deres umiddelbare oplevelser og tanker om at have et høretab, at bruge høreteknologi og at deltage i sociale interaktioner med andre. Jeg var bevidst om, at der er en metodisk forskel på interviews og fokusgrupper – i fokusgrupper er der flere personer til stede og der bliver dermed skabt viden og indsigter imellem deltagerne (Macun og Posel 1998, 119). Jeg søgte derfor både at agere som facilitator for samtale mellem de unge og at have en mere klassisk interviewopstilling, hvor jeg stillede spørgsmål og fik svar fra individer i gruppen. Det betød, at jeg både fik indsigter i hvilke temaer og samtaler, der sprang frem mellem de unge, og fik direkte svar på mine egne spørgsmål. Dog måtte jeg også erkende, at det var en udfordring at afholde fokusgrupper alene; jeg var både facilitator og feltarbejder. Det var svært at observere og skrive noter samtidigt med, at jeg faciliterede – derfor valgte jeg til anden fokusgruppe at bede om tilladelse til at optage fokusgruppen så jeg kun skulle skrive mindre umiddelbare tanker og observationer ned under fokusgruppen. En anden udfordring ved fokusgrupper er, at der kan opstå et rum, hvor deltagerne ikke udtrykker deres individuelle holdninger, men i stedet hægter sig på andres holdninger, for ikke at skille sig ud – det opstår især i grupper af personer der kender hinanden (Demant 2006, 138-139). Det havde jeg særligt i tankerne og jeg søgte at skabe et trygt rum, ved at give positive tilbagemeldinger ved alle svar – dog er jeg bevidst om, at dette ikke altid er nok, da det også er vigtigt, at deltagerne giver positive tilbagemeldinger til hinanden. Det viste sig ikke at være en synlig udfordring, da jeg vurderede, at de fleste af de unge tilkendegav deres egen holdning og ikke udtrykt kritiserede andres holdninger.

Interviews – guidede og åbne

Efter min tid på efterskolen, rettede jeg min opmærksomhed mod ældre unge personer med høretab, i alderen 17 til 25 år. Jeg afholdt interviews med otte personer med høretab, der brugte høreteknologi. Inden interviewene havde jeg lavet en interviewguide baseret på mine initiale interesseområder og mine indsigter fra efterskolen. Interviewene foregik enten online eller fysisk, ofte i min lejlighed, hvor jeg kunne kontrollere lyden og lyset for at gøre det så tilgængeligt for de unge som muligt. Jeg valgte at holde interviewene semi-strukturerede – jeg havde interviewguiden med mig ved hvert interview og brugte den i forskellige grader til at styre samtalsorientering (jf. Rytter og Olwig 2018, 184). Jeg havde først en ambition om at stille alle spørgsmålene i hvert interview, men måtte hurtigt erkende, at det ikke var optimalt for at holde et godt flow i samtalen og skabe et rum, hvor de unge kunne fortælle om det der var relevant for dem. Derfor måtte jeg ved hvert interview vurdere om det ville være meningsfuldt at følge interviewguiden slavisk. Når interviewdeltageren svarede kort på mine spørgsmål, valgte jeg at følge interviewguiden mere struktureret og stille flere opklarende spørgsmål. Men flere af mine interviewdeltagere var dybt reflekterende og tog selv initiativ til at fortælle om det der var meningsfyldt for dem. Det betød også, at ikke alle interviews berører helt de samme emner. Dog har jeg i alle interviews søgt at styre samtalen i en sådan grad, at der ikke er radikal forskel på emnerne. Men åbenheden i flere af interviewene betød også, at der blev åbnet op for nye emner, forståelser, tanker og udfordringer som jeg ikke havde indsigt i. Dermed åbnede der sig flere analytisk interessante vinkler og indsigter, der har skabt en større kompleksitet og forståelse for det at leve og deltage socialt med et teknologisk rehabiliteret høretab.

Positionering

Historisk set er der specifikke ulige forhold, der kan opstå mellem antropologer og informanter; et af disse klassiske ulige forhold er den mellem en forsker, der ikke har en funktionsnedsættelse, som undersøger personer med funktionsnedsættelser – og derefter repræsenterer dem (Boellstorff m.fl. 2013, 129). Disse positioner var også en realitet under mit feltarbejde; jeg har ikke et høretab, men jeg har undersøgt personer med høretab. Dette har jeg gennemgående været opmærksom på og jeg har søgt at imødekomme denne ulighed ved at gøre meget plads til de unges oplevelser og give dem mulighed for at fortælle om det, som opleves som betydningsfuldt for dem. Samtidigt har jeg

gennemgående søgt at italesætte, at jeg var opmærksom på denne potentielle ulighed og at jeg derfor ville søge at præsentere kompleksiteten af de unges oplevelser og tanker. Derudover havde jeg mulighed for at relatere til de unges oplevelser og udtalelser igennem vores lignende aldre og mine oplevelser med at prøve at bruge høreapparater. Jeg har haft en oplevelse af, at de unge har været ærlige og fortællende, i den grad de var komfortable med, og at vi sammen har skabt trygge rum.

Et andet aspekt af min positionering er igennem min tidligere erfaring med at undersøge personer med høretab igennem mit arbejde ved CFD Rådgivning, Viden og Udvikling. Dermed har jeg haft en præeksisterende viden om feltet og nogle af de oplevelser, der går igen blandt personer med høretab. Jeg er opmærksom på, at dette har kunnet farve mine analytiske interesser, mine spørgsmål og mine analyser. Jeg har søgt at imødekomme dette bias ved at give plads til, at de unge i undersøgelsen har kunnet fortælle om de oplevelser og tanker, der fylder mest for dem. Derudover har jeg af flere omgange også søgt at stille spørgsmål, jeg tidligere har fået svar på og spørgsmål om f.eks. teknologi, hvor jeg allerede har haft en viden, for at lære om de unges egen forståelse og italesættelse af emnet.

Etiske problemstillinger

En del af de etiske problemstillinger jeg har konfronteret under feltarbejdet har været forbundet med min positionering; men en anden problemstilling opstod da jeg ankom på Frijsenborg Efterskole for første gang for at se skolen og møde eleverne. Min gatekeeper var meget velkommende og glad for samarbejdet, men i mødet med eleverne blev jeg opmærksom på, at det ikke var deres beslutning, at der skulle komme en antropolog på skolen. Samtidigt blev det også tydeligt, at de unge ikke snakkede særligt meget om deres høretab med de andre på skolen. Denne indsigt skabte en usikkerhed om, hvorvidt de unge overhovedet var interesserede i at snakke om deres høretab og i at blive observeret. I mine tre uger på efterskolen dukkede det samme spørgsmål op: Er det forsvarligt, at jeg observerer unge mennesker med høretab og stiller dem spørgsmål om deres høretab, og derved bringer opmærksomhed på høretabet for dem selv og for de andre elever? Først og fremmest valgte jeg at fortælle alle eleverne, at jeg ville være tilstedeværende på efterskolen for at snakke med eleverne med høretab, men at alle var velkomne til at melde fra og/eller stille mig spørgsmål. Derefter bragte jeg spørgsmålet op til min gatekeeper og han foreslog, at jeg spurgte eleverne om de

var komfortable ved det. Den taktik har jeg benyttet mig af – men jeg var også klar over, at min tilstedeværelse bragte opmærksomhed på eleverne med høretab. Derfor valgte jeg også at tilbringe tid sammen med elever der ikke havde høretab, så min tilstedeværelse på skolen blev mere integreret med hele elevpopulationen og ikke kun associeret med eleverne med høretab. Derudover lærte jeg igennem deres udtalelser og deres generelle interesse i, eller undvejen af mig, hvilke af de unge med høretab, der var mere interesserede i at snakke om høretabet, og jeg valgte specifikt at snakke primært med de elever der var mere åbne og interesserede. Dette betyder dog også, at jeg ikke i ligeså høj grad har haft adgang til samtaler med de unge der ikke var interesserede i at snakke om høretabet. I kraft af den manglende interesse for at snakke om høretabet, kunne man forestille sig, at de kunne have haft andre refleksioner og indsigter end de unge jeg primært snakkede med; og de indsigter har jeg ikke haft adgang til i lige så høj grad.

Opbygning af specialet

I kapitel 1 har jeg fokus på spørgsmålet, hvilke forståelser af teknologisk rehabiliterede høretab eksisterer blandt den hørende omverden? Jeg tager udgangspunkt i mit ophold på Frijsenborg Efterskole, samt teori om tekno-optimisme og normalisering igennem teknologi, og ser på hvordan de unge med høretab bliver behandlet, samt hvordan hørende personer omtaler høreteknologi. Hovedargumentet i dette kapitel er, at den hørende omverden anskuer personer med høretab, der har modtaget en høreteknologisk behandling, som personer med normal hørelse, og behandler dem som sådan.

Denne forståelse udfordres i andet kapitel, hvor jeg undersøger, hvordan unge med høretab oplever det at have et teknologisk rehabiliteret høretab. Her trækker jeg på de unges oplevelser af det at have et høretab og høreteknologi og Merleau-Pontys teori om kroppen og sansning, for at få en forståelse for, hvordan de mærker høretabet og høreteknologien i hverdagen. Jeg argumenterer for, at de unge oplever at have et andet udgangspunkt for hørelse og social deltagelse i kraft af deres høretab og deres høreteknologi. Det betyder, at der opstår små, konstante udfordringer for dem i hverdagen, især i sociale situationer, hvor deres mulighed for at forstå og navigere i lyd udfordres.

Igennem argumenterne fra kapitel 1 og 2 besvarer jeg også spørgsmålet, hvilke sociale implikationer opstår i brugen af høreteknologi? Jeg tydeliggør, hvordan kombinationen af, at den hørende omverden forventer at unge med høretab og høreteknologi kan behandles som normalthørende, og de unges egne oplevelser af, at der opstår udfordringer i forbindelse med høretab og teknologien, resulterer i udfordrende sociale situationer, som de unge skal navigere i.

Det leder til mit sidste kapitel, hvor jeg undersøger, hvordan unge med teknologisk rehabiliterede høretab navigerer i sociale interaktioner blandt personer med normal hørelse. Her bruger jeg Vighs teoretisering af social navigation og taktikker, og argumenterer for, at sociale interaktioner er i konstant bevægelse og at de unge med høretab må implementere forskellige taktikker for at kunne navigere i det.

Det er jo fantastisk!

I dette kapitel undersøger jeg, hvordan den omkringliggende hørende verden forstår og behandler unge med høretab, der er blevet behandlet via teknologi og hvordan de unge selv oplever høretabet og behandlingen. I første del af kapitlet søger jeg at forstå, hvorfor den hørende omverden behandler de unge med høretab som om de er normalthørende. Jeg argumenterer for, med udgangspunkt i sociologen Ingunn Moser og begrebet 'tekno-optimisme', at teknologien der behandler høretab anskues som 'fantastisk' af hørende personer. Denne perception fører til en overbevisning om, at unge med høretab kan enkeltintegreres blandt normalthørende unge i kraft af den 'fantastiske' teknologi. Med teori fra antropologen Steffen Jöhncke undersøger jeg, hvordan enkeltintegration kan ses som en måde hvorpå personer med behandlede høretab kan blive 'ens med' den normalthørende majoritet i Danmark. Med en 'fantastisk' teknologi og med integration blandt normalthørende unge, opstår der en opfattelse af, at de unge med behandlede høretab kan agere og fungere som personer med normal hørelse.

Hvad?

Jeg sidder med til medieundervisning på Frijsenborg Efterskole, hvor eleverne skal filme en video i grupper. Jeg følger med Johan i dag, der bruger CI. Da vi går fra medierummet, snakker to af hans gruppemedlemmer, der begge har normal hørelse, om deres set-up til en musikvideo og de spørger Johan om han har det fint med det? De stiller dog spørgsmålet med ryggen til ham, så han ser dybt forvirret ud med sammenknebne øjne, indtil han fanger det og svarer. Efter medietimen går vi til frokost og jeg sætter med ved mit stambord, hvor der sidder en del unge med høretab sammen med unge med normal hørelse. Her sidder Max, der er en ung dreng, som altid har et glimt i øjnene. Han bruger høreapparater og han sidder sammen med nogle normalthørende venner og snakker. Dog lægger jeg mærke til, at mens vi lakker mod enden af frokosten begynder siddemakkerne at vende hovedet væk når de taler og de gør det ikke tydeligt, hvornår en kommentar eller et spørgsmål er rettet mod Max. Max begynder at sige 'Hvad?' et par gange og da den ene dreng retter et spørgsmål mod ham, mens han har ansigtet vendt mod sin tallerken, hører Max ikke hvad der bliver sagt og der går et øjeblik før han indser at det var rettet mod ham. Han siger 'Hvad?' og ser lidt irriteret ud med sænkede øjenbryn. Efter frokost forløber dagen sig med flere

undervisningstimer, oprydning på værelserne og aftensmad. Efter aftensmaden mødes jeg med en lille gruppe elever og vi sætter os i et fællesområde på skolen og snakker om ugen. De fleste her er normalthørende, men Mille, der bruger høreapparater, sidder også med. En dreng kalder oppe fra et tekøkken til Mille, der sidder med ryggen til, og spørger om han kan låne hendes højttaler – det tager hende et øjeblik før hun registrerer, at han taler til hende og hun vender sig om og kigger på ham, og han gentager spørgsmålet før hun fanger det og langsomt siger ja.

Efter et par uger på Frijsenborg efterskole begynder jeg at lægge mærke til et mønster der opstår, når jeg observerer interaktioner mellem unge med høretab og unge med normal hørelse. Det er meget små ting, nærmest ubemærkelsesværdigt, men jeg ser det konstant gentaget: De unge med høretab behandles ikke som om de har høretab af de hørende omgivelser. Med det mener jeg, at de behandles som om de har en normal hørelse. De behandles som alle andre. Der bliver kaldt på dem fra den anden ende af frokostbordet, der bliver snakket med mad i munden til dem, der tales til deres ryg, hoveder er vendt i andre retninger når der tales til dem, der kaldes på dem på afstand og der tales til dem i larm. Udplukket af observationer ovenover giver et indblik i, hvordan de hørende omgivelser interagerer med de unge der har høretab. Det er sådan de interagerer med alle andre, der har normal hørelse.

Efterskolen har som kendetegn, at der hvert år optages op mod 20% elever der har høretab og det er ikke hemmeligt, hvem af eleverne der har høretab. Ofte kan man også se høreapparater og Cochlear Implants (CI) på de elever der har høretab. Det er altså ikke fordi man ikke ved, hvem der har høretab, at alle behandles som normalthørende. Hvad er det så der gør, at de unge med høretab, ofte behandles som om de ikke har det?

Oplevelsen med at blive behandlet som om man ikke har et høretab er heller ikke begrænset til efterskolen. I interviews med unge, der har høretab og bruger høreteknologi, er der også flere der fortæller om at have sådanne oplevelser. Laura, der er 23 år og studerer til audiologopæd, fortæller hvordan hun oplever, at hendes omgivelser anskuer hendes høretab: ”... så jeg tror sådan, at mange har en fornemmelse af, at det kører fint for mig - altså det er jo heller ikke dem, der oplever så meget af de situationer, hvor det er svært (...)”. Laura oplever selv situationer, hvor det er svært at have et høretab selvom hun har høreapparater, men hun ved at folk omkring hende ikke ser de situationer og hun har en oplevelse af, at de har en opfattelse af, at hun har det fint. Der bliver ikke fokuseret så meget på høretabet i hendes liv og selvom hun fortæller folk omkring hende om det, oplever hun ikke, at det er noget hvor folk tager særlige hensyn eller tænker over det.

Laura kan selv mærke de svære situationer, der kan opstå grundet hendes høretab selvom hun har fået en teknologisk behandling – men hendes hørende omverden sanser det ikke. Hvilke sociale mekanismer er på spil, der resulterer i, at den hørende omverden opfatter og behandler personer med teknologisk behandlede høretab, som normalthørende?

Enkeltintegration

For at undersøge dette spørgsmål undersøger jeg først omstændighederne der er tilstede for, at dette spørgsmål dukker op; adskillelse af personer med og uden høretab mindskes, da elever med høretab går på samme skole som, og primært begår sig omkring, personer med normal hørelse. Dette er, til dels, en nyere udvikling i Danmark, da der tidligere har eksisteret flere forskellige skoler rundt omkring i landet, der har været rettet mod elever med høretab eller døvhed – ofte kaldt 'Døveskoler'. Men i takt med den teknologiske udvikling af høreapparater, og især af CI, er børn og unge med høretab blevet flyttet over i den almindelige folkeskole (Hansen 2006, 27). Dette er et fænomen der kaldes 'enkeltintegrering', hvor elever der tidligere ville have fået plads på en døveskole i stedet får plads på en almindelig skole, hvor det forventes at eleven med høretab, der har fået en høreteknologisk behandling, kan lære at deltage og indgå på samme præmisser som elever med normal hørelse (ibid.). Med enkeltintegreringen opstilles der en forventning til personer der har høretab – de skal kunne fungere på samme måde som elever uden høretab.

I senere tid er enkeltintegration blevet reglen snarere end undtagelsen og dette ses også i de gentagne lukninger og fusioneringer af tidligere Døveskoler (Christensen 2017; Stanek 2010). Frijsenborg efterskole er et eksempel på den stigende enkeltintegrering – de optager ca. 20% elever med høretab, mens de resterende elever på efterskolen har normal hørelse. Strukturelt ses enkeltintegrationen på opdelingen af eleverne med høretab: Eleverne med høretab går ikke nødvendigvis i klasse sammen og de er fordelt på forskellige sovegange og hold, hvilket betyder at de sidder ved forskellige borde til måltiderne. Men enkeltintegrationen ses også i de unges egne interaktioner og valg af venner, som jeg observerer i en feltnote fra efterskolen, hvor vi er mødt ind til morgensamling: *"Jeg lægger mærke til at alle høreeleverne sidder vidt forskellige steder – nogle foran, nogle bagved. De sidder ikke rigtigt sammen, men nogle af dem sidder i samme gruppe eller to-og-to. Jeg ser Max og Aayan sidder og snakker sammen i en større gruppe af drenge og når jeg drejer hovedet tilbage får jeg også et glimt af My og Alina, der sidder på samme række i den samme*

vennegruppe. Ellers sidder de alle meget spredt – Johan sidder foran, Annika sidder gemt oppe i hjørnet, osv.”. Umiddelbart får man ikke et indtryk af, at gruppen af elever der har høretab definerer sig således. Denne tanke bekræftes også i snakken med en ung pige med høretab der går på skolen, Helene. Hun fortæller, at de som gruppe kan blive kaldt ’høreeleverne’ af nogle af lærerne og at de en gang i mellem skal deltage sammen i taleundervisning – men ellers snakker de ikke så meget sammen. Hun er heller ikke interesseret i det og siger: ”Jeg har en følelse af, at jeg har meldt mig ind i en klub jeg ikke har lyst til at være med i” og referer til det at være en person med høretab, som at være med i en klub – en klub, hun ikke ser sig selv som et medlem af. Her ses en nedadgående migration af de strukturelle tiltag, der er forbundet med enkeltintegration, idet de har sociale implikationer for eleverne. Når eleverne med høretab ikke samles strukturelt har de mulighed for at interagere socialt som de vil, og det resulterer i sociale relationer på tværs af hørefunktion. Dette giver en forståelse af, hvordan enkeltintegreringen udspiller sig på efterskolen. Fra skolens side, lægges der vægt på, at eleverne med høretab interagerer med elever med normal hørelse og dette kan ses i forlængelse af formålet med enkeltintegration, netop at elever med høretab lærer at deltage på samme måde som elever med normal hørelse. Men enkeltintegrationen og dennes formål er også spejlet i elevernes egne handlinger, hvor venskaber med andre unge med høretab ikke prioriteres.

Alle de unge med høretab, der har deltaget i denne undersøgelse, er blevet enkeltintegreret - dog med små variationer. Nogle har gået i døvevuggestue eller døvebørnehave som små og nogle har i perioder gået i specialklasser på deres skole. Agnes, der er 22 år og bruger CI fortæller: *”Da jeg var helt lille, der gik jeg i døvevuggestue. Og så blev jeg så enkeltintegreret. Hvor jeg kom i hørende børnehave og så videre.”*. Hun fortæller videre, at det betyder, at hun er vokset op med hørende familie, hørende venner og hørende klassekammerater, og hun oplever, at hun altid har skullet leve op til forventningen om at klare sig godt som enkeltintegreret, idet hun har fået CI. Antropologen Steffen Jöhncke har teoretiseret om integrationspolitikker i Danmark med fokus på integration af personer af anden etnisk baggrund (Jöhncke 2011). Han argumenterer for, at der i Danmark eksisterer en universalistisk tankegang, der fordrer en vis homogenitet i befolkningen i Danmark og at denne homogenitet sikres igennem integrationspolitikker, når det kommer til personer med anden etnisk baggrund (ibid., 32). Han tager inspiration fra den norske antropolog Marianne Gullestad og ser, at der eksisterer en ide i Danmark om at ensshed fordrer lighed – og dette udspiller sig især i velfærdsstaten, hvor det er ideen om, at hele den danske befolkning er ens, der tillader velfærdsstatens formål om at sikre lighed (ibid., 40). Formålet med integrationspolitikker er at sikre homogenitet blandt borgerne i Danmark for at bevare velfærdsstaten, der skal sikre lighed,

argumenterer Jöhncke for (ibid.). Et heterogent samfund og eksistensen af minoritetsgrupper der adskiller sig fra den homogene majoritetsgruppe, ses som et problem for velfærdsstaten, da det skaber en usikkerhed i, hvem der skal have adgang til velfærdsstaten og dermed det danske samfund (ibid., 45).

Anskuer man enkeltintegrationen af personer med høretab igennem Jöhnckes teori om integration af personer af anden etnisk herkomst, kan man få en forståelse for nogle af de mekanismer der er på spil i enkeltintegrationen. Jöhnckes pointe om, at homogenitet er en vigtig værdi i Danmark, er afspejlet i formålet med enkeltintegration; netop, at personer med høretab skal kunne indgå i hørende omgivelser og skal kunne deltage på samme måde som hørende personer kan. Her ses en form for 'normaliserings-' eller homogeniseringsproces, hvorved personer med høretab, minoritetsgruppen, ikke længere skal agere som sådan eller ansues som sådan – de skal nu fungere ligesom personer uden høretab, altså majoritetsgruppen. Og som en parallel proces får personer med høretab, der enkeltintegreres, også adgang til den hørende verden og de muligheder der eksisterer der. Agnes forklarer også, hvordan enkeltintegrationen betyder, at hun primært har bevæget sig i hørende omgivelser og blandt hørende personer: *"Hvis jeg gerne vil deltage i den hørende verden, hvilket jeg gerne vil - hele min familie er hørende - og hvis jeg skal have en uddannelse, så er det den hørende verden, hvis jeg skal have et job eller sådan (...)"*. Med enkeltintegration bliver man homogeniseret, eller kommer i hvert fald meget tæt på at agere ligesom og blive set ligesom personer uden høretab – og det giver adgang til sociale relationer i den hørende verden, samt uddannelse og arbejde. Her ses ideen om, at ensbed fordrer lighed også; fordi personer med høretab bliver enkeltintegrerede og lærer at agere og fungere som personer med normal hørelse, får de også adgang til de samme arenaer som personer med normal hørelse har.

Høretab + Høreteknologi = Normalthørende

Forudsætningen for, at enkeltintegration, homogenisering og adgang til den hørende verden er muligt, er eksistensen og udviklingen af høreapparater og CI. Med udviklingen af høreapparater, og især med udviklingen af CI, bliver færre og færre børn anskuet som døve og har nu mulighed for at få adgang til lyd, der kan give adgang til den hørende verden. Hvor man førhen som døv ville være blevet sendt til en døveskole, bliver de fleste børn, der er døve eller har et svært høretab, i dag implanteret med et CI og bliver derefter hurtigt enkeltintegreret, allerede et år efter at have fået

CI'et (Almeborg og Gade 2005, 57). Ligeledes gælder det for personer med høretab der bruger høreapparater, som bliver sendt direkte til den almindelige folkeskole (Københavns Kommune 2009, 1). Ask, en ung dreng fra efterskolen, fortæller til en workshop om hans oplevelser med at få CI: *"Jeg tror bare jeg fik CI på og blev sendt af sted som et normalthørende barn"*. Høreapparater og CI, kan altså ses som katalysatoren for enkeltintegration. Som beskrevet tidligere argumenterer sociologen Ingunn Moser for, at der opstår en ide i Norge om, at man i brugen af teknologi kan afhjælpe aspekter af en funktionsnedsættelse og dermed kan man 'normalisere' personer, der har en funktionsnedsættelse – og at der heri ligger en forståelse af funktionsnedsættelser som et problem, der kan og bør rehabiliteres (Moser 2006, 379-380). I forlængelse af dette argumenterer jeg for, at høreapparater og CI anskues som værende løsningen på problemet, at være døv eller have et høretab, i det danske samfund. Med apparaterne får man adgang til lyd og dermed bliver det en mulighed at blive enkeltintegreret og få adgang til de hørende omgivelser. I det følgende vil jeg undersøge, hvorfor det at have høreapparater eller CI leder til at den hørende omverden får en forståelse af individet med høretab, som en person der nu kan høre og kan deltage på samme måde som personer med normal hørelse.

Fantastisk – et emisk begreb

Til at starte med vil jeg undersøge hvilke opfattelser blandt den hørende omverden, der eksisterer omkring høreteknologi. I denne kontekst dækker begrebet høreteknologi også over andre former for teknologiske hjælpemidler, der har til formål at give bedre adgang til lyd for personer med høretab. For at forstå, hvorfor personer der bruger høreteknologi behandles som personer med normal hørelse, er det vigtigt at forstå, hvordan selve høreteknologien opfattes af den hørende omverden og hvilken indvirkning det kan have på opfattelsen og behandlingen af personer med høretab, der bruger høreteknologi. Her deler jeg en feltnote fra min første dag på Frijsenborg Efterskole, hvor min gatekeeper viste mig rundt på skolen.

Vi går langs hovedgangen, 'Pulsen', som min gatekeeper kalder den, fordi det er hovedvejen på skolen. Han viser mig ind i et klasselokale og udpeger de store vinduer, som afgiver naturligt lysindfald i hele lokalet og akustikpladerne i loftet. Så peger han på en sort boks, der hænger på væggen og siger, 'Det er vores mikroovn'. Jeg kigger lidt forvirret på ham, til hans ansigt bryder ud i et smil og siger, 'Det er det vi kalder den. Det er vores boks med mikrofoner!'. Han åbner boksen,

bukker sig ned og tager en mikrofon ud. 'Det er et listen-and-talk system', siger han, 'og det er simpelthen så nemt at bruge. Man trykker bare på knappen i midten og holder den inde, når man vil sige noget. Og så får høreleverne lyden direkte ind. Altså, det er jo fantastisk.' Han fortæller, at det er nogle tidligere hørelever, der har hjulpet med at vælge dem, så de er sikre på, at det fungerer godt i et klasselokale. Han taler systemet meget op og fortæller, hvor let det er at bruge, hvor godt det fungerer og at de har et sæt i alle klasselokalerne. Han lukker mikroovnen igen og vi går videre.

Min gatekeeper fortæller mig, i begejstrede toner, om de mikrofonsæt de har på skolen og hvor fedt det er, at det er noget de kan tilbyde eleverne med høretab. Jeg rives selv med af stemningen og fortæller, hvor fedt jeg synes det er, at de har det. 'Det er jo fantastisk', som han selv siger. Den sætning hører jeg gang på gang under mit feltarbejde, når jeg fortæller om høreteknologi. Udtalelsen kommer fra lærere på efterskolen, fra mine familiemedlemmer, fra medstuderende og fra de personer med høretab jeg interviewer, som selv har hørt den sætning mange gange. "Så siger de, gud, hvor er det en fantastisk teknologi du har fået, altså, at man kan lave det", fortæller Agnes, der bruger CI på begge ører. Den sætning har hun hørt så mange gange, at hun kan imitere stemmelejet det bliver sagt i. På baggrund af dette, vælger jeg at bruge 'fantastisk', som et emisk begreb i dette speciale.

Og begejstringen over teknologien er ikke kun noget jeg, eller de unge med høretab, oplever fra den hørende omverden. Det er en fortælling, der gentages og reproduceres igen og igen, gennem forskellige kanaler. Fortællingen om høreteknologi som 'fantastisk' eksisterer i akademiske kredse, hvor især audiolog Lone Percy-Smith har forsket i CI i mange år og har argumenteret for, at man kan opnå en funktionel normal hørelse igennem CI og en form for tale-høre træning (Percy-Smith m.fl. 2021; 2018). De firmaer, der udbyder apparater er også med til at skabe en fortælling om, at teknologien støt forbedres. Udbyderen Oticon reklamerer i dag med ny teknologi i høreapparater, der skal give en "naturlig lyd" (Oticon 2023), mens en anden udbyder, Widex, fortæller om apparater der er så gode, at de, "bringer dig tættere på at glemme at du har høreapparater på" (Widex u.å.). Også i nyhederne ses denne fortælling: Danmarks Radio bringer nyheder om dansk udviklede høreapparater, der er succesfulde (DR.dk 2001; Kristensen 2009; Mejdal 2020), TV2 bringer historier om døve personer, der har fået CI og nu kan høre igen – et "mirakel", "det er fantastisk" og de kan "høre alt" (Anneberg 2019; S. Nielsen 2019; N. J. Nielsen og Pihl 2018). Det

er en præsentation af høreteknologien, der gennemsyrrer det danske samfund og dermed også de unge med høretabs oplevelser af, hvordan de bliver mødt, når de bruger høreteknologi.

Begejstringen over teknologien kan anskues i lyset af fænomenet 'tekno-optimisme' [eng.: techno-optimism] (Danaher 2022, 53-54). Tekno-optimisme er en tendens, der også eksisterer i den medicinske verden, hvor behandling for forskellige sygdomme, syndromer og funktionsnedsættelser tager form af teknologi. Jorge Rodriguez og Courtney Lyles argumenterer, i lyset af Covid-19 pandemien, for at tekno-optimisme har fået en rolle inden for sundhedsvæsenet (Rodriguez og Lyles 2023, 1). De ser, at der er opstået håb om, at brugen af teknologier og systemer kan hjælpe sundhedsvæsenet med at få bedre adgang til, og bedre mulighed for at udøve omsorg til deres patienter, som har været besværliggjort under pandemien og lockdown (ibid.). Et lignende argument findes i Annette Kamp m.fl. (2023), der undersøger hvordan teknologier, i form af nye former for overvågning, kan tilbyde bedre omsorg og behandling for personer, der har demens, som bor i eget hjem eller på plejehjem (ibid., 606). I mange år har plejevæsenet haft udfordringer med at have hænder nok til at varetage de mange borgere der har brug for støtte i dagligdagen og med nye teknologier, der kan overvåge borgerne, er ideen, at man kan løse dette problem ved at overlade størstedelen af ansvaret for borgeren til teknologien (ibid., 608). Kamp m.fl. skriver ikke selv om tekno-optimisme, men ideen om, at ny teknologi kan løse problemer, afspejler standpunktet der eksisterer i tekno-optimisme. Argumenterne fra Rodriguez og Lyles, og Kamp m.fl. giver også en anden indsigt i tekno-optimisme; ofte anskues teknologien som en løsning der kan afhjælpe et problem, som et alternativ til de store omstruktureringer, der ville være behov for, for ellers at løse problemet. Anskuer man fortællingen om høreteknologi som værende 'fantastisk' med dette perspektiv, giver det indsigter i, hvorfor høreteknologien vækker så stor begejstring. Som jeg tidligere argumenterede for, i forlængelse af Jöhnckes argument, higes der efter homogenisering af populationen i Danmark for at sikre velfærdsstaten, og minoriteter er et problem i denne optik. Personer med høretab og døvhed er en minoritet i Danmark og det skaber herved et problem for homogeniseringspolitikken. Men med fremkomsten af teknologi, der kan afhjælpe høretab og døvhed, og med udviklingen af denne, opstår der en løsning på dette 'problem'. Fremfor, at det danske samfund skal omstruktureres for at gøre plads til personer med høretab og døvhed, kan den teknologiske behandling, i form af høreteknologier, nu 'løse' høretabet og døvheden. I en samtale med Agnes udtrykker hun, at hun ofte har tænkt over dette. Hun fortæller om, hvordan andre hørende personer opfattede det, at hun havde fået CI: *"Altså, det var så ny en teknologi. Så det var sådan helt wow-agtigt. Og så lærte jeg at tale, så jeg blev set som den her sådan solstrålehistorie*

og mirakelbarn...''. Her ses tydeligt tekno-optimismen og ideen om, at udviklingen af teknologi kan skabe 'mirakler', der løser problemer. Hun fortæller videre, at hun altid oplever, at folk ser det som 'fantastisk', at hun kan høre og at man kan genskabe en sans – men hun går også med en følelse af, at hun skal deltage på den hørende verdens præmisser. Her ser jeg, at høreteknologien bliver set som 'fantastisk', som løsningen på problemet med at have en minoritet der har høretab eller er døve. Der opstår dog også en blindhed fra de hørende omgivelser for, at ansvaret for homogenisering nu placeres på teknologien og personen der bærer den. For hvis høreteknologien er 'fantastisk', hvorfor skulle de unge med behandlede høretab så ikke kunne fungere på samme måde som personer uden høretab? Hvis man er en person med et behandlet høretab, hvorfor skulle man ikke kunne fungere som om man ikke havde et høretab?

Delkonklusion

I dette kapitel har jeg argumenteret for, at høreteknologi agerer som en katalysator for enkeltintegration for unge med høretab, idet teknologien anskues som 'fantastisk' af den hørende omverden, og derigennem forstås som havende kapaciteten til at skabe normal hørelse. Med det gennemgående optimistiske blik på høreteknologi som værende en løsning på døvhed og høretab, som værende noget der er 'fantastisk', hvis ikke et 'mirakel', kan der også opstå en blindhed overfor realiteterne med at leve med denne høreteknologi og de udfordringer, der kan eksistere med dem. I starten af dette kapitel fortalte Laura om, hvordan hun havde en oplevelse af, at hendes hørende omverden havde en opfattelse af, at hun havde det fint. Men samtidigt pointerede hun også, at omverdenen heller ikke var vidne til de svære tider – de tider hvor hun oplever udfordringer med at have et høretab og bruge høreteknologi. I det næste kapitel vil jeg dykke ned i, hvordan unge personer med høretab oplever at leve med et høretab, der er behandlet med høreteknologi.

Den lyd jeg får, det er jo elektrisk lyd, det er jo ikke naturlig lyd

Hvordan opleves lyd, der kommer fra et apparat? Hvordan forstår man den lyd man modtager fra høreteknologien? Og hvad betyder det, at bruge lyden fra høreteknologi når man er enkeltintegreret og deltager i sociale interaktioner med ens hørende omverden? I dette kapitel vil jeg dykke ned i de unges oplevelser med at leve med høreteknologi og at bruge lyden derfra i deres hverdag. I kapitlet vil jeg først argumentere for, at lyden fra høreteknologi opleves som værende markant anderledes fra den lyd personer med normal hørelse modtager. Med brug af teori fra fænomenologen Maurice Merleau-Ponty undersøger jeg, hvordan unge med høretab opfatter den lyd de modtager og hvordan denne lyd har en indflydelse på deres opfattelse af, og deltagelse i, deres omkringliggende verden. Jeg undersøger gennemgående, hvilke sociale implikationer brugen af høreteknologisk lyd kan have for de unge og hvordan de oplever dette. Derefter argumenterer jeg for, at de unge skal lære at forstå den lyd de modtager for at kunne bruge den, med brug af antropologen Perle Møhl. Jeg konkluderer, at der i kraft af høretabet og den høreteknologiske lyd vil være andre præmisser for opfattelse og navigation i især sociale interaktioner for unge med høretab, end der er for unge med normal hørelse og dette har implikationer for unge med høretabs sociale deltagelse.

'At sanse og sanse med' høreteknologi

Har man et høretab, eller er man døv, har man mistet hele, eller dele af, en sans; man har altså ikke adgang til en af de måder, hvorpå man opfatter og interagerer med verden. Når man får en teknologisk behandling, f.eks. i form af høreapparater eller Cochlear Implants (CI), får man adgang til den sans og til den måde at opfatte og interagere med verden på. Men modsat den overvældende opfattelse der eksisterer blandt hørende personer, tilbyder høreteknologi ikke normal lyd. Lyden er teknologisk og det kan mærkes. Det følgende er en vignette fra den første dag, hvor jeg selv prøver at have høreapparater på:

Vinden suser ind i apparaterne og skaber en høj, pivende lyd, der overdøver alle andre lyde. Jeg går mod stationen og kan høre mine egne skridt en del højere end jeg normalt kan; jeg vender mig flere gange rundt for at se om der er en anden person, der går bag mig. Vinden blæser mit hår ind foran øjnene og i bevægelsen, hvor jeg sætter håret tilbage bag ørerne, kan jeg høre en raslen

komme direkte ind i mine ører fra apparaterne. På stationen ankommer S-toget og dørene går op med en høj lyd – en lyd, der normalt opleves som lidt skinger, men i apparaterne bliver lyden skrigende og jeg mærker et lille bid af smerte i øret. Inde i toget sidder der et par piger foran mig, som snakker højt, så jeg kan høre alle ord de siger; men lyden er fremmed og mekanisk. Det er en meget anden oplevelse end den jeg har med min normale hørelse.

Dette er min oplevelse med høreapparater – men jeg har normal hørelse og selvom øreproppen i mit øre lukkede en del af denne ude, kunne jeg stadig til tider fornemme en dobbeltlyd. Samtidigt er det første gang jeg nogensinde bruger høreapparater, og alle de unge med høretab der deltager i specialet, har brugt apparaterne længere end 20 minutter. Dog finder jeg hurtigt ud af, at mange af mine oplevelser går igen hos de unge og kan give en indsigt i hvordan lyden fra høreapparater lyder. Til en fokusgruppe med 10 elever med høretab fra Frijsenborg Efterskole beder jeg dem om at sige stikord de forbinder med deres høretab. Nogle af ordene der gentages er: larm, blæst, vind, hvisken, hyl, smerte i hovedbunden ved CI, træthed og meget lyd.

Dog er det vigtigt at pointere, at de fleste personer der deltager i dette speciale er meget glade for deres høreteknologi; en af dem er Carla, der bruger CI: *"Jeg synes det er virkelig, virkelig godt. Fordi det er jo det, der gør, at jeg kan tage en gymnasial uddannelse, og kan høre, hvad du siger nu, og kan interagere i den hørende verden. Så det at have et CI er jeg jo sindssygt taknemmelig for."* Høreteknologien skal ikke ansues som udelukkende problematisk; men det er vigtigt at undersøge alle de unges oplevelser med at leve med høreteknologi.

Malthe, der er 25 år og nyuddannet, har brugt høreapparater hele sit liv. Selvom han generelt har en positiv indstilling til apparaterne, har han også nogle observationer af lyden der kommer derfra, der illustrerer hvordan den teknologiske lyd adskiller sig fra lyden, som han forestiller sig den hos normalthørende: *"Folk har svært ved at forstå det der med, hvad betyder det med, at lyden bliver til en lydmur. Det er at smide 20 forskellige malinger ned på en palette. Og så røre måske én gang rundt. Så det er lidt blandet sammen (...) man kan tydeligt se hvad farverne er. Det er sådan man normalt hører. Så rører du lige 20-30 gange mere og så er det én stor brun plet. Men der er måske lidt mere gult stænk. Det er sådan jeg hører."* Malthes beskrivelse giver en indsigt i, hvordan lyden fra et høreapparat ikke kan sidestilles med den lyd der eksisterer hos en normalthørende – men det er oftest den opfattelse, der eksisterer hos personer med normal hørelse. Her åbner Maurice Merleau-Pontys teori op for en indsigt i Malthes udtalelse. Merleau-Ponty ser, at kroppen er udgangspunktet for sansning, perception og navigation i vores omkringliggende verden (Merleau-

Ponty 1962, 104). Han argumenterer for, at vi både sanser vores krop og at vi sanser med vores krop (ibid., 106). Det er netop dette blik, der tillader en indsigt i hvor omfangsrigt det er at skulle opfatte og agere ud fra en krop, der er anderledes end andres. De unge oplever, at lyden de har adgang til er elektronisk præget, opfattes som 'en stor brun plet' og adskiller sig fra normal hørelse. Og når det er det kropslige udgangspunkt man har for at opfatte ens omkringliggende verden og agere ud fra det, vil ens oplevelser også være præget af dette. Med Malthes forklaring af lyden får vi også en indsigt i, hvordan lyden sanses blandt de personer der bruger høreteknologi; det er en stor brun plet, hvor det er svært at finde specifikke farver. Det er en vigtig pointe, at den lyd man sanser og sanser med, når man bruger høreteknologi, adskiller sig fra den lyd som normalthørende personer modtager; det betyder netop, når man bruger Merleau-Pontys teoretiske blik, at man vil have et andet kropsligt udgangspunkt for sansning end personer med normal hørelse. Selve måden hvorpå man sanser, opfatter og forstår verden omkring en er anderledes og det betyder også, at den måde man kan interagere med verden omkring en på, vil adskille sig fra personer med normal hørelse.

Man kan ikke snakke mens man cykler!

Til en fokusgruppe med 10 unge med høretab fra Frijsenborg Efterskole, bad jeg dem om at fortælle om nogle udfordringer de havde med høreteknologien og lyden derfra:

Snakken mellem de unge går hurtigt. Der bliver drillet med et smil i øjnene, Nicklas ruller rundt på sin stol og Max og Ask kæmper om den slikpose jeg har lagt på bordet. Jeg kaster en bold ned til Ask og beder ham om at fortælle om en oplevelse han har haft, hvor hans høreteknologi, eller lyden derfra, har været frustrerende. Han griber bolden, ruller lidt tilbage på stolen, 'Når man kører scooter og man ikke kan høre, hvad de andre siger når man står stille så man bare siger 'Ja''. Max, der sidder ved siden af Ask, rækker ind over og stjæler bolden fra ham, 'Ja, true! Fuck, det er træls.'. Anikka, der sidder i hjørnet, sætter sig lidt op i stolen og siger, 'Hvis man cykler og der kommer fucking meget blæst i høreapparatet så man kan ikke snakke mens man cykler!'. Jeg kigger rundt og ser, at næsten alle ved bordet sidder og nikker genkendende til oplevelsen.

Episoden er repræsentativ for denne fokusgruppe; en ung gav et eksempel på en frustration ved høreteknologien eller lyden, og i samme øjeblik stemte flere af de andre unge ved bordet i med

deres egne oplevelser, eller med et 'Ja, true!'. Dermed ikke sagt, at de unge overordnet var negativt indstillede overfor deres høreteknologi, for den samme form for enighed var gældende for positive oplevelser. Men flere af de unge kunne gang på gang nikke genkendende til andres oplevelser med udfordringer med høreteknologien.

Sociologen Shoshana Magnet undersøger fejl [eng.: failures] i biometriske teknologier og argumenterer for, at vi ofte kun ser fejl i teknologierne, når det er helt åbenlyst, men at teknologier konstant fejler, ofte på små, upåfaldende måder (Magnet 2011, 3-4). Og selvom teknologierne fejler, bliver de ikke set som sådan (ibid., 4). Ofte, ser hun, bliver disse fejl anskuet som et enkelttilfælde – 'a few bad apples', navngiver hun det fænomen. Hvis der opstår en markant og åbenlys funktionsfejl i en teknologi, tilskrives det til det enkelte apparat, fremfor at anskue det som noget der gennemsyrrer teknologien (ibid., 6-7). Hun vil gerne udfordre denne forestilling og fokuserer i sin undersøgelse på alle de fejl, der er i biometriske teknologier, for at vise hvordan disse er med til at diskriminere imod bestemte grupper af mennesker (ibid.). Teknologien præsenteres som objektiv, men er i virkeligheden bygget af subjektive mennesker, der træffer valg om hvordan teknologien skal udformes – og derfor kan der også være fejl i teknologien, som først ses når teknologien bliver brugt (ibid., 3).

Der bruges årligt flere hundrede millioner kroner i det danske sundhedssystem på at indkøbe høreapparater og CI (Sundheds- og Ældreministeriet 2017; Sundhedsdatastyrelsen 2019) og teknologien anskues som 'fantastisk' af den hørende omverden – men oplevelsen af at bruge høreteknologi blandt unge med høretab, adskiller sig fra den hørende omverdens syn på det. Man kunne godt anskue de unges oplevelser af udfordringer med deres høreteknologi som 'a few bad apples' – man kunne argumentere for, at de unge ikke er gode nok til at håndtere og forstå lyden, eller at lige præcis de apparater de har fået, ikke fungerer optimalt. Men de gennemgående mønstre i de unges fortællinger taler imod dette.

De unges fortællinger til fokusgruppen indikerer, at der ikke bare er tale om 'a few bad apples', som Magnet beskriver med den biometriske teknologi; det er derimod gennemgående udfordringer og frustrationer med teknologien og lyden, som netop præsenteres som 'objektiv' og 'fantastisk'. De små, konstante fejl der opstår i interaktionen mellem individ og høreteknologi, bliver kun oplevet af de unge selv når de bruger høreteknologien og det skaber udfordringer for dem i hverdagen, hvor f.eks. den overdøvende lyd af vind i apparaterne afskærer dem fra at deltage i sociale interaktioner. Her ser jeg også, hvordan teori fra Merleau-Ponty kan give indsigter i de unges oplevelser – når

teknologien indeholder fejl og ikke kan sammenlignes med normal hørelse, bliver de unge nødt til at lære lyden at kende og sanse ud fra den fejlfyldte lyd, selv når den hørende omverden fortæller dem, at teknologien er 'fantastisk'.

At sanse med lyd – et socialt projekt

Det er med udgangspunkt i denne lyd, at man som person med et teknologisk behandlet høretab skal opfatte og interagere med verden omkring sig. Det, 'at sanse', eller opfatte den lyd man modtager gennem høreteknologi og at lære at forstå denne, er et individuelt projekt. De unge med høretab, der bruger høreteknologi, oplever lyden for sig selv og kan kun selv mærke, hvordan det føles, hvordan det lyder og hvordan de forstår lyden. Men den anden del af dette begrebspar er 'at sanse med'. Hvor det 'at sanse lyd fra høreteknologi' kan forstås som noget individuelt, argumenterer jeg for, at det, 'at sanse med lyden fra høreteknologi' er et socialt projekt. Max, Ask og Anikka fortæller alle om, hvordan lyden af vind i deres høreteknologi er frustrerende; men det er primært frustrerende for dem, når det betyder, at de er udelukket fra en social interaktion. Derfor vil jeg undersøge, hvordan de unge oplever at sanse med den lyd de modtager fra deres høreteknologi, når de er i sociale situationer, hvor deres hørende omverden forventer, at de kan agere som normalthørende.

Det er ved at blive mørkt udenfor og jeg går fra mit værelse på hvid gang. Jeg går ind på lærerværelset, hvor der i dag er nogle elever der sidder og drikker kakao i sofaerne sammen med en lærer. Nicklas, som er en ung dreng med et hoved fuld af mørkt hår og to høreapparater, sidder sammen med de andre og snakker om dagen. Anikka er her også og sidder sammen med en anden pige på den mindste sofa. En ny lærer kommer ind i rummet og smiler stort til alle der er herinde – han foreslår, at vi skal sætte noget musik på, så han går over til skabet og vælger en plade. Lyden af en ældre sang fylder rummet op. 'Den kender i godt, ikke? Det er jo en klassiker', siger læreren. Anikka og den anden pige kigger på hinanden og griner, men Nicklas sidder for sig selv og ser lidt forvirret ud. 'Vi er jo ikke gamle', siger en anden pige. 'Men forstyrrer det dig, Nicklas?', spørger hun så. Nicklas ryster også på hovedet, 'Jeg kan ikke høre det'. Vi vender alle hovedet mod ham. 'Hvorfor ikke?', spørger pigen, der sidder ved siden af Anikka. 'Mine høreapparater kan bare ikke fange det,' siger Nicklas, 'hvis det er for lavt, kan jeg ikke høre det, men hvis det er for højt, kan jeg ikke høre andet'.

Nicklas deltager sammen med alle de andre; han sidder og drikker kakao med dem, han snakker med dem, han griner med dem. Det er en vigtig pointe, at næsten alle de unge med høretab i denne undersøgelse oplever, at de kan deltage i de fleste sociale interaktioner ligesom deres normalthørende jævnaldrende. Men der kan stadig opstå nogle udfordringer, når de skal deltage i sociale interaktioner ved at sanse med den lyd de modtager. Nicklas virker i starten ikke til at have nogle udfordringer med at deltage i snakken med de andre; men der opstår en udfordring, da der sættes musik på – ikke fordi lyden fra musikken larmer for meget, men fordi musikken selv sættes i fokus i det sociale og Nicklas kan ikke høre den. De andre unge og jeg sidder alle og griner lidt, og sender forvirrede blikke rundt. På den måde signalerer vi en form for fællesskab i, at vi ikke kender den sang læreren har sat på. Men når Nicklas ikke kan høre sangen, ser han forvirret ud af en anden grund. Han kan godt høre, hvad alle andre omkring ham siger, for musikken forstyrrer ham ikke. Hvis musikken var sat på uden at blive til et samtaleemne, havde Nicklas ikke haft udfordringer med at være med i samtalen; men når musikken gøres til et fokuspunkt i samtalen, bliver Nicklas momentant udelukket fra det sociale, fordi han ikke har adgang til det der er i fokus. Nicklas sanser verden omkring ham ud fra sin krop, i Merleau-Pontys optik, og i denne situation skal Nicklas kunne opfatte lyden af musikken i rummet og bruge denne lyd til at deltage i det sociale. Men når han ikke kan opfatte den musik der spiller, gennem høreapparaterne, kan han ikke bruge lyden til at deltage i det fællesskab der opstår omkring musikken. Her bliver det tydeligt, hvordan det at sanse med lyd er et socialt projekt – når Nicklas ikke kan få adgang til den lyd der er i fokus, kan han ikke deltage i den sociale interaktion omkring ham.

Det er ikke en fantastisk ting

Agnes og jeg sidder i min lejlighed i Valby, hvor dagens sidste solstråler skinner ind. Vi spiser friskbagte småkager og Agnes fortæller om oplevelsen med at blive anset som en solstrålehistorie, et mirakelbarn, der nu kan høre med denne 'fantastiske' teknologi. Hun fortæller med passion og frustration i stemmen, hvor træt hun er af at høre den holdning blandt alle hun møder. ”*The amount of times, altså*”, siger hun og ruller med øjnene. Så kigger hun på mig og hendes stemme indtræder i en ny kadence, hvor frustrationen nærmest bliver håndgribelig, ”*Men, for mit vedkommende, så giver det ikke mening. Fordi så længe jeg kan huske, har jeg haft CI. Det er bare en del af min hverdag. Og det er ikke en fantastisk ting.*”.

Agnes har et helt andet syn på, hvordan det er at bruge høreteknologi, end den hørende omverden hun begår sig i. Hun fortæller, at hun faktisk ofte har forbundet teknologien med smerte, fordi hun oplevede som barn, at hvis hun satte apparaterne på den forkerte side af hovedet, fik hun et elektrisk chok. Det sker ikke i dag, men forbindelsen mellem smerte og høreteknologi er stadig reel for hende. For Agnes oplever netop konstant udfordringer med at bruge CI til at navigere i sin hverdag – udover smerten, der er forbundet med apparaterne, er det i dag oplevelsen af konstant at skulle bruge meget energi på at sortere i lyden hun modtager, for at kunne deltage blandt hørende mennesker, som skaber udfordringer for hende.

Her fremstår den også den mørke side af tekno-optimisme – når der er så meget fokus på, at en teknologi er 'fantastisk', opstår der også en blindhed overfor de unges egne oplevelser med at leve med den teknologi. Denne diskrepans mellem de hørende omgivelers opfattelse af høreteknologier og de unges egne oplevelser med at bruge dem, er ikke ukendt når det kommer til teknologiske løsninger. Kamp m.fl. der så på, hvordan nye overvågningsteknologier kunne løse problemet med manglende hænder i sundhedsvæsenet, ser at teknologierne ofte lavede fejl, hvilket skabte mere arbejde for plejearbejderne (Kamp m.fl. 2023, 613). De pointerer, at teknologien ikke kunne løse hele problemet og at den endda skabte nye udfordringer, der ikke havde eksisteret tidligere (ibid., 613-614). Selvom teknologien anskues og præsenteres som 'hjælpssom' eller 'fantastisk' er dette ikke altid den levede oplevelse.

Udefra, ses teknologien og især CI, som et 'mirakel'. Indefra, er oplevelsen anderledes, som pointeret af Agnes: *"Jeg tror også det der med, at det hele ligesom kommer ind som en grød. Det gør også, at man skal bruge enormt mange mentale kræfter på at sortere og faktisk gætte på, hvad der bliver sagt. (...) Den mængde energi jeg dagligt bruger på bare at høre, det fylder simpelthen så meget. Jeg får ofte enormt meget hovedpine. Og jeg er mega træt og min hjerne føles som gelé, den fungerer ikke. Og jeg får stress af det. Jeg tænker også, den lyd jeg får, det er jo elektrisk lyd, det er jo ikke naturlig lyd."* For Agnes er CI'et 'ikke en fantastisk ting'. Hun beskriver lyden i CI'et som 'elektrisk' og stiller den beskrivelse op imod sin ide om hvordan 'naturlig lyd' skal lyde. Hun har aldrig selv haft adgang til det hun beskriver som naturlig lyd, da hun er født døv, men hun kan ikke forestille sig, at lyden fra CI'et er 'naturlig lyd'. Lyden beskrives som en 'grød' – lydene i CI kommer alle ind på samme lydniveau. Den beskrivelse spejler Malthes beskrivelse af lyd i hans høreapparater som 'en stor brun plet', hvor det er svært at filtrere i lydene og finde de vigtigste lyde. Det er i Merleau-Pontys optik igennem kroppen og sanserne, at mennesket får adgang til opfattelse

og forståelse og dermed mulighed for at navigere i verden. Når Agnes sanser lyd, der fremstår som grød, bliver det ikke med det samme muligt for hende at få adgang til opfattelse og forståelse af, hvad der foregår omkring hende, fordi hun først skal udøve energi på at sortere i lyden. Her bliver det tydeligt, hvordan høreteknologien forbinder Agnes med lyd omkring hende; men Agnes selv, skal udøve en overordentlig mængde energi på at få denne lyd til at blive meningsfuld, før hun får adgang til opfattelse og forståelse. Derfor er Agnes altid en lille smule bagud i en social interaktion, fordi de hørende personer omkring hende ikke skal bruge samme energi og tid på at forstå den høresans de modtager. På den måde oplever Malthé og Agnes, at lyden fra CI og høreapparater adskiller sig fra 'naturlig lyd'. Deres oplevelser med høreteknologier adskiller sig fra de tekno-optimistiske glansbilleder, og med udgangspunkt i Kamp m.fl., bliver det tydeligt hvordan de unges personlige oplevelser fremhæver de begrænsninger og udfordringer teknologierne medfører.

Lyden der inkluderer, ekskluderer

Der er nogle lyde de unge ikke har adgang til, fordi de slet ikke kan opfanges; f.eks. når Nicklas ikke kan høre en sang der spilles. Men Agnes' beskrivelse af hvor svært det er at sortere i lyd, tegner et billede af et fænomen der opstår, når der er så mange lyde, der kommer ind igennem høreteknologien, at det kan være svært at fokusere på den lyd, der er vigtig for den sociale interaktion man er i. Og det er her de fleste udfordringer med at sanse med lyden opstår for de unge. Situationer, hvor de unge ikke kan få adgang til den lyd de har brug for, fordi der er for mange lyde, er konstante. Det er også det der opstår, når Max, Ask og Anikka ikke kan høre hvad deres venner siger, når de er ude i vinden. Selvom deres høreteknologi godt kan opfatte lydene fra de andre, bliver de overdøvet af vinden, hvorved de mister adgang til den sociale situation. Følgende er et uddrag fra mine feltnoter fra Frijsenborg Efterskole, hvor jeg til frokost sidder overfor en ung pige, Alina, der bruger høreapparater:

Alina og jeg sidder ved yderkanten af bordet. Lokalet fyldes langsomt op og lydene af 100 elever og lærerne, der alle snakker, griner, råber på hinanden og skærer bestik ned mod tallerkenen, fylder rummet. Jeg spørger Alina ind til hendes dag og imellem mundfulde snakker vi lidt sammen, men jeg lægger mærke til at hun meget ofte siger, 'Hvad?' og ser forvirret ud, når jeg taler til hende. Vi sidder med en ældre lærer, som også stiller hende nogle spørgsmål, men Alina har meget svært ved at høre det. Nogle af drengene ved bordet kalder på hende flere gange og beder hende om at sende

maden derned. Alina vender til sidst hovedet i den retning, men hun når ikke at fange præcist hvad de siger, så der er en af dem rækker ind over hende og tager maden. Alina kigger på mig med et spørgsmålstejn malet på ansigtet og siger, 'Hvad?'. Jeg kan høre, at drengene ved siden af griner og snakker om, at hun nok ikke kunne høre det. Alina kigger frem og tilbage på mig og drengene, med sammenrynkede øjenbryn og langsomt begynder hun at sænke blikket ned mod bordet.

Alina kan høre meget – det er det, der er problemet. Det larmer så meget i lokalet, at hun ikke kan opfange det, der bliver sagt af personer der sidder lige overfor hende. Al den lyd Alina har fået adgang til via høreapparatet, kommer ind på samme niveau. Det betyder, at lyden af, at nogle der sætter et glas ned på bordet, lyden af nogen der snakker på to meters afstand, lyden af en stol der skratter og lyden af en person der taler overfor en, kommer ind på samme lydniveau. En beskrivelse af 'støj', fra lydantropologen, Sandra Lori Petersen, kan bruges til at forstå Alinas oplevelse: *"If noise has an essence, from my perspective, it is that it remains indefinable. (...) Noise is much like Strathern's cloud of potential - unhalted, diffuse, multiple and open for an unlimited amount of connections, concretisations and interpretations."* (Petersen 2021, 137, 139). Petersen beskriver støjen som 'undefinerbar'. Støj kommer fra en overordentlig mængde kilder og den kan forstås og fortolkes på mange forskellige måder. De specifikke lyde der indgår i støjen smeltes sammen til en sky af støj, hvor de enkelte lyde bliver svære at udpege. For mennesker med normal hørelse kræver det lidt ekstra at have en samtale i støj – men for personer med høretab der bruger høreteknologi kan det være ekstremt udfordrende bare at finde det lydspor man vil fokusere på i støjen.

I denne situation med Alina opstår der, ligesom med eksemplet med Nicklas, momentane eksklusioner fra det der er i fokus i det sociale. Når jeg snakker med hende, er min stemme det sociale fokus; men selvom hun kan se, at jeg taler, kan hun ikke filtrere i støjen nok til at kunne høre eller forstå hvad jeg siger. Når drengene ved bordet højlydt kalder på hende, kommer det i fokus for alle andre ved bordet, der kan høre det. Men når Alina ikke kan genkende, at der tales til hende, fordi hun bare hører 'undefinerbar' støj, bliver hun ekskluderet fra interaktionen. Selvom hendes høreapparater modtager alle lydene og sender dem videre til hende, har hun ikke nødvendigvis adgang til de enkelte lydspor i støjen, så hun får ikke adgang til den sociale interaktion. Dette reflekterer Agnes forklaring af, hvordan lyd lyder, når man bruger høreteknologi – det er en grød, hvor det er meget svært at skelne i lyden og finde det man gerne vil høre. Og når man, som Alina, gentagende gange ikke kan få adgang til det lydspor man gerne vil høre i støjen, bliver man også gentagende gange ekskluderet fra den sociale situation.

Adgang til lyd – men hvordan?

Bruger man Merleau-Pontys teori om 'at sanse' og 'at sanse med', samt ideen om at mennesker opfatter og agerer ud fra deres kropslige udgangspunkt, kan man få indsigter i, hvad det betyder for de unge at leve med et høretab og en høreteknologisk lyd, og hvilke implikationer dette kan have for deres sociale hverdag. Men hvis den lyd man får adgang til igennem høreteknologien netop er 'elektrisk', som Agnes beskriver det, hvordan *lærer* de unge med høretab så at forstå den og bruge den?

Merleau-Ponty argumenterer for, at det er igennem kroppen og dens sanser, at vi kan percipere verden omkring os. Men for at vi gennemgående og konstant kan percipere og interagere i verden ud fra dette, ser han, at der må eksistere en form for automatik i perceptionen (Hale 2019, 295). Han argumenterer for, at mennesker har 'kropslige schema', som er underliggende strukturer, der har systemer for, hvordan man skal percipere og agere i bestemte situationer (ibid.). Disse schema er indlærte, men han ser også, at man igennem ens schema kan 'lære' nye vaner og dermed udvide ens schema (ibid., 296). Jeg vil i det følgende argumentere for, at de unge med høretab skal lære lyden fra høreteknologien at kende, for at forståelsen af lyden bliver en del af deres kropslige schema – og dette er nødvendigt for at de kan agere ud fra lyden.

Frida, der fik et høretab som 19-årig, bruger i dag høreapparater og fortæller i vores interview, en del om hvordan høreapparaterne i lang tid blev forbundet med fysisk smerte, fordi lydene i apparaterne var markant anderledes fra den lyd hun havde været vant til. Lyden var 'elektronisk' og overvældende og hun havde en oplevelse af, at hun slet ikke var vant til at bruge den lyd hun modtog. Hun fortæller for eksempel, at hun med høreapparaterne slet ikke kan forstå den lyd hun modtager, hvis en person med en dyb stemme taler til hende. Lyden i sig selv er så rungende, at hun ikke forstår de ord der bliver sagt. Hun fortæller, om sine oplevelser med lyden fra høreapparaterne: *"Min hjerne har slet ikke været vant til, at den lige pludselig ikke kan høre. Det er også derfor, jeg har så meget tinnitus. Hvis jeg har rigtig meget tinnitus, så hjælper min høreapparater ikke. Den overdøver med alle de lyde, der skinner igennem. Og laver selv lyd, ikke? Så bliver det faktisk bare værre."* Der er mange ting på spil her: Der er mange lyde, nogle af lydene skinner mere igennem end andre, hun oplever at høreapparaterne selv skaber en form for lyd, som hun også skal håndtere, og oveni det får hun tinnitus, som er en yderligere lyd, hun skal vænne sig til. Det bliver også

tydeligt, at hun skelner mellem lyden fra høreapparaterne og lyden hun var vant til fra tidligere. Lydene fra apparatet er præget af, at der er for mange af dem, at de er for høje, at de er for voldsomme. Hun fortæller selv, at hun ikke er vant til ikke at kunne høre – og det er en proces i sig selv. Fra at kunne høre normalt, til at have mistet en del af hørelsen, skal Frida vænne sig til, at hun ikke modtager lyd, som hun har gjort tidligere. Men oveni det skal hun så også vænne sig til, at hun nu modtager en anderledes lyd, der skal gøre op for den lyd hun ikke længere har adgang til.

I Merleau-Pontys optik kan man anskue den proces Frida gennemgår, som hendes vej mod at lære en nye vane at kende gennem sit kropslige schema. Ved konsekvent at bruge apparaterne nogle timer om dagen, prøver hun at blive vant til lyden fra høreapparaterne, så den bliver mindre voldsom og overvældende. Og der er netop behov for, at hun indlærer denne lyd, så den kan blive en del af hendes kropslige schema, fordi det betyder, at hun vil kunne forstå og bruge lyden, uden at tænke lige så meget over det. Frida var vant til den lyd hun tidligere fik igennem ørerne – man kan forstå det som en del af hendes tidligere kropslige schema. Men da lyden i apparaterne er anderledes end denne, kræver det tid og repetition, at tilvænne sig den nye lyd og inkorporere forståelsen af lyden i sit kropslige schema.

Netop denne kropslige indlæring og behovet for træning og erfaring før, at mennesket kan forstå og bruge input fra teknologi, er noget antropologen Perle Møhl har undersøgt. Hun har studeret interaktionerne mellem mennesker og teknologi ved grænsekontrol, i lyset af implementeringen af mere biometrisk teknologi ved grænserne (Møhl 2019, 119). Her har hun blandt andet set på ansatte ved Københavns Lufthavn og deres brug af teknologi, når de skal vurdere om et individ er en potentiel sikkerhedstrussel (ibid.). Møhl argumenterer for, at teknologien der er implementeret i lufthavnen, ikke bare fungerer af sig selv, men at det netop er i interaktionen mellem menneske og teknologi, at teknologien bliver brugbar (ibid., 120). Hun skriver: *”Og denne fortolkning er ikke en automatisk og entydig proces: Det kræver træning at „læse“, kombinere og omdanne de forskellige outputs til information, som kan danne grundlag for handling.”* (ibid.). Den form for træning Møhl beskriver, er sammenlignelig med den træning, der er nødvendig, hvis Frida vil forstå og bruge de lydinput hun får fra apparaterne. Hun fortæller selv, at hun i starten fik af vide, at hun skulle have høreapparaterne på hele tiden, hvis hun ville vænne sig til lyden – men det resulterede i migræner og overstimulering, fordi lyden blev oplevet som fremmed. Hun fortæller i retroperspektiv, *”du kan ikke bare have et høreapparat på. Det vil totalt forvirre din hjerne.”*. Frida oplever ikke, at hun bare kunne tage et høreapparat på og få det til at fungere med det samme – modsat de opfattelser, der

eksisterer blandt den hørende omverden, kan den 'fantastiske' teknologi ikke bare sættes på et individ og give adgang til normal hørelse.

Frida har i dag en bedre opfattelse af høreapparaterne og lyden derfra – hun vælger, hvornår hun vil bruge apparaterne, fordi hun oplever at det er mere gavnligt for hende. Hun ved, at hun ikke behøver apparaterne efter en weekend, hvor hun har haft tid til at hvile sig, og hun ved, at hun får mest ud af lyden fra apparaterne om morgenen, men at hun må tage dem af om eftermiddagen, så hun ikke bliver for overstimuleret. Når hun så bruger høreapparaterne, er det en bedre oplevelse og hun kan mærke, at hun bliver mere vant til lyden: *"(...) nu har jeg dem på mindst to timer om dagen, så min hjerne kan indstille sig til at bruge dem ordentligt, ikke? Så det lyder lidt som en normal lyd ville komme ind, ikke?"*. I dag kan Frida bedre sammenligne lyden fra apparaterne med sin tidligere normale hørelse – det fremstår dog stadig, at det ikke er det samme. Lyden i apparaterne er 'lidt som en normal lyd', men Frida fortæller, at hun stadig ser det som en elektronisk lyd og en lyd hun fortsat skal arbejde på at vænne sig til. Men oplevelsen af, at lyden fra apparaterne tilnærmer sig normal lyd, indikerer også, at hendes evne til at forstå lyden, er blevet mere inkorporeret i hendes kropslige schema og at hun har lettere ved at bruge de lydinput hun får fra teknologien. Med dette perspektiv illustrerer Fridas oplevelse den tid og energi det tager for unge med høretab at skulle udvide deres kropslige schema til at lære at bruge og få gavn af lyden produceret af 'fantastiske' høreteknologier.

Hvordan lyder et 's'?

Men Merleau-Pontys teori om indlæring af vaner i ens kropslige schema skal ikke ses som en proces, der har et endegyldigt mål; det er en gentagende proces, der foregår kontinuerligt. Unge med høretab lærer ikke at forstå og bruge den lyd de modtager fra deres høreteknologi én gang. Frida oplever ikke, at hun endnu er helt vant til lyden fra sine apparater – men hun har også kun haft sine høreapparater i to år. De fleste personer i undersøgelsen har haft deres høreteknologi hele livet. Her opstår også en kompleksitet i materialet, da de unge har forskellige udgangspunkter for at have vænnet sig til lyden fra høreteknologien. Laura, der er 23 år gammel, er født med et høretab og fik høreapparater i børnehaven. Hun fortæller mig, at hun har en oplevelse af, at hun, *"(...) egentligt [hører] okay, hvis der bare er gode forhold"*. Dårlige forhold indebærer larm, dårlig akustik i lokalet og mange mennesker omkring hende, der snakker samtidigt. Laura kan stadig opleve

udfordringer med at høre og sortere i lyden, når der er meget larm omkring hende, men hun har ikke samme oplevelse som Frida med, at hun skal bruge lang tid og meget energi på at vænne sig til selve lyden fra apparaterne. Her ser jeg et mønster, der opstår i empirien: De personer, der har haft høretab fra fødslen eller siden barnsben, oplever generelt færre udfordringer med at forstå og processere den lyd de modtager fra høreteknologien, end de unge, der har fået høretab senere i livet. Kropslige schema kan bruges til at forstå dette fænomen; Merleau-Ponty beskriver, at de indlærte vaner, der ligger i individets underbevidsthed, udvikles gennem input, træning og repetition (Hale 2019, 295). Dette kan ske i en voksen alder, hvor man indlærer nye vaner og inkorporerer dem i ens kropslige schema – som i Fridas tilfælde. Men hvis træning, repetition og konstante input leder til en inkorporering af vaner i det kropslige schema, må forståelsen af høreteknologiske lydinput være mere inkorporeret hos et individ, der har trænet det fra barnsben, end hos et individ, der kun har haft to år til at lære det. En person, der altid har haft høretab og altid har modtaget høreteknologisk lyd, har kun skullet forholde sig til denne lyd og har lært den at kende i en tidlig, formativ alder.

Med denne indsigt kunne man forestille sig, at personer med høretab, der har haft det hele livet, dermed også har lettere ved at bruge den lyd de modtager fra høreteknologien, da det er en indbygget del af deres kropslige schema. Men selvom de unge, der altid har haft høreteknologi har færre udfordringer med at forstå den lyd de modtager, fortæller de stadig om udfordringer med at bruge lyden – som når Laura har sværere ved at agere under dårlige lydforhold. Og i nogle situationer, kan de faktisk også opleve udfordringer med at forstå lyden. Laura fortæller, at hun gennemgår en proces med at vænne sig til lyden, når hun skifter apparat: *”Ja, altså, en af de klassiske historier, det er da jeg fik nye høreapparater og min lille søster, hun hedder [navn], med S. Så lige pludselig, den der S-lyd, var bare blevet helt vildt tydelig i mine nye høreapparater og så fandt jeg nærmest ud af hvad hun hed! Men når folk de sagde den der s-lyd... det var sådan en lyd, jeg ikke havde været vant til at høre, så jeg synes bare, at den var virkelig høj og den var meget irriterende på en eller anden måde.”*. Her opstår en situation, der på nogle punkter ligner Fridas proces med at vænne sig til den nye lyd fra høreapparaterne; da Laura får et nyt høreapparat, får hun pludselig adgang til en lyd, et bogstav, som hun aldrig før har haft adgang til. Og i denne situation skal hun, på samme måde som Frida, bruge tid og energi på at vænne sig til den lyd. Lyden fra bogstavet 's' er fremmed for hende, så selvom hun forstår de andre lyde der kommer igennem høreapparatet, må hun alligevel igennem en proces med at blive vant til dette lydinput, indtil det ikke længere stikker ud for hende, som 'høj' og 'irriterende'.

Selvom der er en forskel på hvor inkorporeret forståelsen af det teknologiske lydinput er blandt de unge, kan de altså alle sammen opleve at skulle arbejde en del med at få inkorporeret deres forståelse af lydinputtet i deres kropslige schema. Og netop i dette arbejde med indlæring af forståelse af lyd, tydeliggøres det, at der er forskel på at være en person med normal hørelse, der altid har haft normal hørelse og at være en person med høretab, der modtager høreteknologisk lydinput, som kontinuerligt skal arbejde på at lære at forstå og bruge den lyd de modtager.

Momentane mikroeksklusioner

I kombinationen af alle disse præmisser og aspekter af at leve med et teknologisk rehabiliteret høretab ser jeg, at der kan opstå en form for social eksklusion når unge med høretab interagerer med personer med normal hørelse. Som afslutning på dette kapitel vil jeg undersøge, hvordan social eksklusion udspiller sig for de unge med høretab og hvordan dette opleves blandt de unge.

Danske og brasilianske forskere i matematik og inklusion har undersøgt, hvordan eksklusion kan opstå på mikroniveau, selv når der er mål om inklusion på makroniveau i brasilianske skoler (Faustino m.fl. 2019, 55). De ser på skoler i Brasilien, hvor elever med forskellige funktionsnedsættelser er blevet inkluderet i normale folkeskoler, fremfor at blive sendt på specialskole (ibid., 56). Men selvom eleverne nu er inkluderet i skolesystemet på lige fod med elever uden funktionsnedsættelser, ser forskerne, at der stadig eksisterer eksklusion; men nu på mikroniveau (ibid., 58). På makroniveau handler eksklusion om systematisk eksklusion via samfundsstrukturer, mens det på mikroniveau handler om enkelte mennesker der udøver ekskluderende taktikker mod andre individer (ibid., 56). I de eksempler forfatterne opstiller kan mikroeksklusioner se meget voldsomme ud; mobning, total social udelukkelse, vold, osv. (ibid., 58). Forfatterne pointerer her paradokset i, at makroinklusion kan lede til mikroeksklusion; det at eleverne med funktionsnedsættelser er blevet inkluderet i samfundets institutioner har betydet, at de nu oplever at blive ekskluderet på individplan (ibid., 67).

En lignende situation ses blandt unge med høretab i Danmark – fra at gå på døve- eller specialskoler tidligere, bliver børn med høretab nu enkeltintegrerede. De unge med høretab behandles, strukturelt set, på samme måde som unge med normal hørelse. Men mikroeksklusioner opstår netop når unge med høretab enkeltintegreres i almindelige folkeskoler. Eksemplerne med Alina og Nicklas

illustrerer, hvordan de unge med høretab kan møde små eksklusioner i det sociale, hvor de ikke har adgang til den lyd de har brug for, for at kunne deltage i den sociale interaktion der foregår. Nicklas får ikke adgang til den musik, der er i fokus i samtalen omkring ham, så han ekskluderes momentant fra den sociale interaktion, og Alina kan ikke sortere i støjen fra frokostsalen og bliver af flere omgange ekskluderet fra sociale interaktioner med personer omkring hende. Det er ikke store, systematiske former for eksklusion, der opstår i disse situationer; det er konstante, små episoder, der skaber forvirring, frustration og følelsen af, momentant, at være udenfor. Og det er netop begrænsningerne af de 'fantastiske' høreteknologier og den medførte blindhed fra den normalt hørende omverden, der giver anledning til disse eksklusioner.

Her er der dog også en forskel på mikroeksklusioner blandt de elever med funktionsnedsættelser, der er tale om i Faustino m.fl. og hvordan de ser ud blandt unge med høretab i Danmark. Hos Faustino m.fl., er der tale om mikroeksklusioner, der er voldsomme og ekskluderende på en total måde. Blandt de unge med høretab, er der stadig tale om mikroeksklusion, altså på individniveau, men selve eksklusionerne er også meget små og oftest momentane. Her er der tale om små oplevelser af at være ekskluderet fra en social interaktion, fordi de ikke har adgang til den nødvendige lyd i situationen. De små eksklusioner betyder ikke, at de unge slet ikke kan deltage i sociale interaktioner, eller at de oplever mobning eller total social eksklusion; det handler i stedet om gentagende gange at opleve at være udenfor en social interaktion, som alle andre omkring en er inkluderet i. Og det at blive momentant ekskluderet i en social interaktion, har betydning for de unge med høretab – i øjeblikket kan det skabe forvirring og frustration, som hos Alina og Nicklas, men det kan også opleves som noget der 'gør ondt', fortæller Malthe: *"Det er jo også, når man beder om at få gentaget noget, så er det ofte man får den der, 'Ej, det er lige meget'. Og den gør ondt og den er svær at være i. Fordi det er ikke lige meget når du misser en lille ting 50 procent af tiden."* Malthes beskrivelse tydeliggør de følelser der kan opstå, når man føler sig ekskluderet fra en social situation. Det er ikke altid bare forvirrende eller frustrerende, det kan også opleves som noget, der gør ondt og noget, der er svært at være i.

Det er netop hyppigheden af disse situationer, der gør det 'svært at være i', som Malthe beskriver. For der er ikke tale om enkeltstående tilfælde, men netop om konstante, daglige situationer, hvor man som person med høretab går glip af en lyd som betyder, at man momentant ekskluderes fra det sociale – og i nogle situationer bliver man så også eksplicit ekskluderet af personer omkring en, der udtrykker, at det er 'lige meget', om man er inkluderet i det sociale eller ej. Og den

akkumulation af eksklusioner udspiller sig også på en større plan, mener Agnes: *"Altså jeg føler at det er sådan 'inherently' traumatiserende på en eller anden måde at have et høretab i den her verden (...) altså bare det der med, at du er lidt uden for fællesskabet hele tiden."* Agnes udtrykker her den følelse som Malthé også søger at forklare, når han oplever mikroeksklusioner – nemlig følelsen af, at man hele tiden er lidt uden for fællesskabet. Oplevede man kun få, enkeltstående situationer, hvor man var var momentant ekskluderet i det sociale, havde det formentligt ikke resulteret i en følelse så voldsom, som det at være traumatiseret. Men fordi disse situationer konstant opstår, som følge af begrænsninger i de 'fantastiske' høreteknologier og blindhed hos den normalthørende omverden, akkumuleres både oplevelsen af mikroeksklusioner og de følelser der følger med.

Delkonklusion

Den lyd man får adgang til når man har et høretab og bruger høreteknologi, skal ikke sidestilles med den lyd man har adgang til, når man har en normal hørelse. De unge med høretab i denne undersøgelse tydeliggør igen og igen, at den lyd de modtager fra deres høreteknologi er 'elektrisk', 'overvældende', som 'en stor brun plet', eller en 'grød'. Og forståelsen af lyden og dermed evnen til at bruge den, kommer ikke naturligt til de unge, men skal læres og genlæres. Selvom de unge oftest anerkender værdien af at have høreteknologi og at have adgang til lyd derfra, ser de også de udfordringer der opstår, når man skal forstå og bruge en lyd, der ikke er 'naturlig', som Agnes beskriver det. Især i sociale situationer opstår der udfordringer for deltagelse og det er noget de unge kan mærke, som noget der påvirker dem. Når man lever med en lyd, der kan være svær at forstå, som kræver træning at lære at kende og som alligevel skaber udfordringer i hverdagen, har man andre præmisser for social deltagelse. Selvom de unge deltager i sociale situationer med hørende personer, er det vigtigt at forstå, at de deltager ud fra forudsætninger, der adskiller sig fra de forudsætninger man agerer med, når man er en person der har normal hørelse. I det næste og sidste kapitel vil jeg undersøge, hvordan de unge med høretab så navigerer i det at have andre forudsætninger for social deltagelse.

Bevægelser

Den bevægelige spisesal

Frokostklokken ringer mens vi går ud af klasselokalet. Vi skynder os alle til spisesalen og jeg sætter mig ved mit stambord, hvor der sidder nogle elever med høretab sammen med et par elever med normal hørelse. Lydene af bestik der skraber på tallerkener, stole der rykker på gulvet og hundrede personer der snakker på samme tid, fylder rummet. Jeg sætter mig ned ved Aayan, der bruger CI og overfor Max, der bruger høreapparater. En af lærerne kommer ned til vores bord og sætter sig ved siden af Max og de begynder at snakke om ordblindhed, mens resten af bordet lytter med. Læreren vender hovedet ned for at tage en bid mad, mens hun siger noget og et sted i spisesalen er der nogen der ridser deres bestik ned mod tallerkenen i en skinger lyd. Max rykker sig tættere på hende og siger højt, 'Hvad?!' og læreren gentager med det samme med ansigtet vendt mod ham. Efter et par minutter vender Max sig om og begynder at snakke med en anden dreng. De snakker om den kommende matematiktime og Max kommer med en kommentar, der får hans ven til at grine. De snakker videre og jeg ser, at vennen begynder at sige noget, men han tager en bid mad midt i sætningen og Max udbryder med det samme, 'Hvad?!'. Vennen vender hovedet tilbage mod Max, tygger af munden og gentager. Jeg vender opmærksomheden over mod læreren, som begynder at fortælle om den kommende tur til Aarhus og jeg ser at Aayan følger med og stiller spørgsmål. Max snakker stadig med sin ven og de griner højt, og læreren kommer med en praktisk information til turen, mens hun sænker hovedet ned mod hendes tallerken. Aayan rynker på brynene og efter et par sekunder siger han lavmælt, 'Hvad?', men bliver overdøvet af et grin fra Max, så læreren taler videre og kigger over mod nogle af de andre elever ved bordet, der følger med. Aayans blik flakker mellem de andre elever og læreren. Han kigger ned mod tallerkenen, spiser videre og virker til at koble af fra samtalen, der fortsætter rundt om bordet. Efter et par minutter stilner samtalerne ved bordet af og Aayan kigger op og stiller et spørgsmål om turen til Aarhus. Der bliver stille omkring bordet og de fleste vender hovedet mod Aayan med forvirring i øjnene. En pige, der sidder ved siden af Aayan, udbryder, 'Det har hun jo lige sagt – er du langsom eller hvad?!'. Aayan vender hovedet mod hende, 'Nej det er jeg ikke. Jeg har et høretab.'

Denne episode skete på en af mine sidste dage på Frijsenborg Efterskole. I situationen sker det både for Max og Aayan, at de momentant er ekskluderet fra samtalen. Max reagerer ved hurtigt og højtlydt at sige 'Hvad', og han kommer med det samme ind i samtalen igen – men Aayan får ikke bedt om en gentagelse hurtigt, eller højtlydt nok, så han er ekskluderet i længere tid. Det billede der

også tegner sig her, er et socialt felt, hvor der sker mange ting simultant: Lydniveauet i spisesalen fluktuerer, der opstår øjeblikke, hvor der er mere stille og øjeblikke, hvor lyden stiger til et overvældende niveau; ved bordet foregår der på nogle tidspunkter én samtale, som alle deltager i og på andre tidspunkter flere samtaler med flere stemmer; og selvom alle ved bordet er siddende, er der en konstant bevægelse af hoveder. Præmisserne for at kunne høre, ændrer sig hele tiden for Max og Aayan.

I dette tredje og sidste kapitel vil jeg undersøge, hvordan unge med høretab søger at navigere i et socialt felt, hvor præmisserne for at høre og deltage hele tiden ændrer sig og hvordan de oplever denne navigation. Dette gør jeg med udgangspunkt i teorien 'social navigation', som det er defineret af antropologen Henrik Vigh (2009) og argumenterer for, at det sociale felt de unge skal navigere i, er præget af en bevægelighed, der kan besværliggøre deltagelse for dem. Jeg argumenterer videre, at denne bevægelighed i det sociale felt, fordrer bestemte 'taktikker' for, at de unge stadig kan deltage. Med udgangspunkt i sociologen Tom Shakespeare (2018) undersøger jeg, hvordan de unges interne faktorer, specifikt deres 'høreenergi', kan tilføje et ekstra lag af bevægelighed og fluktuering i de unges mulighedsrum, hvilket betyder, at de konstant må være reflekterende og prioriterende i forhold til hvilke taktikker de kan bruge i bestemte situationer. Slutteligt undersøger jeg de unges tanker og forståelser om, hvordan det er at leve med konstante valg og prioriteringer og social navigation i et bevægeligt socialt felt.

Bevægelse med bevægelse

Først benytter jeg mig af Vighs teoretisering af social navigation, der kommer af hans undersøgelse af unge mænd i Bissau, der må bevæge sig i et konstant bevægende sociopolitisk landskab (Vigh 2009), som kan bruges til at forstå de unges oplevelser med at navigere i sociale situationer blandt personer med normal hørelse. I Bissau opstår der forandringer på et makro-niveau, som påvirker de unge mænds muligheder for bevægelse; i min undersøgelse vil jeg fokusere på den bevægelse, de ændringer, der opstår på mikroniveau i sociale situationer, hvor de unge med høretab interagerer i deres hverdag. I spisesalen ændrer præmisserne for deltagelse sig konstant – det ene øjeblik kan Aayan høre, hvad læreren siger og kan deltage i samtalen, og det næste øjeblik, kan han ikke. Jeg ser, at det sociale rum, de befinder sig i, er yderst bevægeligt; lydene i rummet fluktuerer konstant og personerne omkring de unge ændrer konstant position, hvilket besværliggør de unges mulighed

for at høre dem. Og disse små ændringer i det sociale felt opstår hvert øjeblik. Dette, vil jeg argumentere for, er realiteten af sociale interaktioner for unge med høretab; deres præmisser for social deltagelse er konstant foranderlige. Hvordan udøver de unge med høretab social navigation i disse bevægelige sociale landskaber, hvor præmisserne for deltagelse ikke altid tilgodeser personer med høretab?

Her ser jeg en af implikationerne af, at den hørende omverden, anskuer og behandler personer med høretab, der bruger høreteknologi, som normalthørende; der bliver ikke taget hensyn til dem selv når de unge gentagende gange minder dem om det. Her opstår der et rum, et landskab, som er meget bevægeligt – selvom alle sidder på deres pladser og spiser indtil frokosten er overstået, bevæger lydene og personerne i rummet sig og skaber et dynamisk og foranderligt lydlandskab. En lignende bevægelighed ses også i det tidligere eksempel med Nicklas, der sidder med nogle kammerater på lærerværelset. Her er der stille, i modsætning til i spisesalen, og der er kun 5-6 personer i rummet. Her er der ikke tale om konstante forandringer i lydene; det er i stedet en enkelt forandring i lyd, der skaber en bevægelighed, som Nicklas får svært ved at bevæge sig i. Da læreren kommer ind i rummet og sætter musik på, ændrer præmisserne for deltagelse sig fuldstændigt for Nicklas – rummet har bevæget sig over i en anden kontekst, hvor der er en ny lyd man skal forholde sig til, som kommer i centrum. Vighs argument om, at man må anskue sociale felter som værende i konstant bevægelse, bruger jeg her til at forstå hvad der sker i situationen. De små ændringer, der sker i lokalet ændrer på præmisserne for deltagelse og de unge, der deltager i en social interaktion har svært ved at følge med. Selv når et socialt landskab kan anskues som relativt stabilt, opstår der stadig konstant små ændringer, der skaber bevægelse, og det betyder, at der opstår andre præmisser for deltagelse.

Men her er det vigtigt at pointere, at de unge ikke skal anskues som immobile ofre for en bevægelig situation, hvor præmisserne for deltagelse ikke tilgodeser dem. Jeg argumenterer for, at Aayan selv udøver en form for bevægelighed i den ovenstående vignette. Situationen kunne fortolkes som at Aayan fravælger at deltage i samtalen, da det sociale landskab bevæger sig og dermed ekskluderer han sig selv – men det at Aayan hopper ind og ud af samtalen, kan også ses som en bevægelse i sig selv. Her kan et af Vighs begreber, 'dubria' også anvendes til at forstå den bevægelse Aayan laver i den sociale interaktion. Dubria er et emisk ord Vigh støder på i sit feltarbejde blandt mænd i Bissau, som illustrerer den taktik mændene bruger for at bevæge sig i det foranderlige sociale og politiske landskab (Vigh 2009, 423). De bevæger sig med landskabets bevægelse ved at være fleksible,

afventende og hurtige til at agere, når de ser deres snit (ibid.) Vigh forstår begrebet 'taktik' med udgangspunkt i den franske akademiker Michel de Certeau og argumenterer for, at en taktik er en kombination af forståelse af det felt man er i og de præmisser det indebærer, og individets valg om hvordan man vil navigere i dette (ibid., 424-425). Bruger man begreberne taktik og dubria kan man få en forståelse for, hvordan Aayan agerer i den sociale interaktion. Mens præmisserne for deltagelse er optimale for ham – lydene i lokalet er ikke overvældende, han ved hvad samtalen handler om og læreren kigger på ham mens hun taler – er han med i samtalen og deltager. Jeg argumenterer for, at han i dette sociale felt kan se sit snit til at deltage i en samtale og bevæge sig indenfor feltet, der præcist i det øjeblik er navigerbart for ham. Men da det sociale landskab bevæger sig – lydene overvælder, Max griner højt tæt på og læreren vender hovedet væk – kan han ikke bevæge sig sammen med det. Her ser jeg, at det er samspillet mellem det sociale felt og personen der navigerer, der skaber et mulighedsrum for taktikker. Aayans mulighed for at høre og rummets bevægelighed, fordrer en taktik hos Aayan, der kræver en bevægelse fra hans side. Han bevæger sig ind i det sociale felt, når bevægelsen i rummet muliggør det. Men da lydene i rummet ændres, må han bevæge sig ud af den sociale interaktion, momentant, og være afventende til et øjeblik, hvor han kan komme ind i samtalen igen, for at have den bedste mulighed for at deltage i det sociale.

Samtalen drejer

Landskabets bevægelighed ses tydeligt i rum; spisesalen og lærerværelset på Frijsenborg efterskole kan anskues som landskab, hvor der er forskellige former for bevægelighed på spil. Men bevæger man sig lidt tættere på interaktionerne mellem de unge og deres samtalepartnere, kan man se en lignende bevægelse i selve samtalerne. På en cafe i Aarhus sidder jeg sammen med Olivia til vores interview. Hun fortæller, at hun egentligt synes det fungerer meget godt at have samtaler på tomandshånd, for så er der kun én stemme man skal fokusere på – men hun synes det er sværere at være med i samtaler, hvor man er flere sammen om samtalen. Hun fortæller: *"Det er også det der med, at man føler måske, at man ved, hvad samtalen handler om og man kan være med i den og sådan noget. Og så lige pludselig, så er man bare ikke med på noget som helst mere. Og så har samtalen taget en eller anden drejning man ikke har opfanget."* Her ser jeg, at uforudsigeligheden som Vigh beskriver i de politiske og sociale landskab i Bissau også kan fremanalyseres i Olivias beskrivelse af en gruppesamtale; samtalen kan tage en drejning på et hvilket som helst tidspunkt og

Olivia kan blive koblet af samtalen, fordi hun ikke har fanget, at der nu behandles et nyt emne. Vighs argument om uforudsigelighed i sociale landskaber, vil jeg bruge til at forstå, hvordan samtaler bevæger sig, på en uforudsigelig vis og hvilken implikation det har for unge med høretabs sociale deltagelse. Når Olivia deltager i en samtale, skal hun bruge en del af sine kropslige og mentale energi på at fokusere på, hvad der bliver sagt og skabe forbindelse mellem den lyd hun modtager fra høreapparaterne og den lyd hun gerne vil fokusere på. Det betyder, at hun har sværere ved at opfange det præcise øjeblik, hvor der opstår en ændring i samtalen. Og det er her, hvor uforudsigeligheden i samtalen opstår for Olivia. Hun kan være med i gruppens samtale og oplever, at hun sagtens kan deltage, indtil samtalen tager en drejning som hun ikke har opfattet eller forudset, hvilket betyder, at hun nu er koblet af. Her er det ikke kun rummet hun er i, der er i bevægelse – det er i stedet selve samtalen, der bevæger sig. Og hvor de unge mænd i Vighs undersøgelse kan risikere voldsomme konsekvenser, hvis de ikke kan følge med i landskabets bevægelse, er det i stedet social eksklusion der er risikoen for de unge med høretab.

Lingvisten Nick Enfield og antropologen Jack Sidnell har skrevet om interaktionsteori i antropologien og beskriver, hvordan alle samtaler er ordnede og strukturerede ud fra bestemte sociale normer (Enfield og Sidnell 2018, 3). De ser dog, at selvom samtaler har en struktureret ramme, bliver de også skabt organisk i øjeblikket af de mennesker der deltager i samtalen (ibid.). Det forventes, at deltagerne i samtalen kender til de sociale normer der indrammer samtalen, men at der også er en evne til at forudse hvordan samtalen kommer til at forløbe og bevæge sig (ibid.). Olivia oplever, at hun sagtens 'kan være med' i en samtale og deltage i den sammen med andre hørende personer. Det er ikke de sociale normer, der strukturerer samtalen, som hun har udfordringer med – det er derimod den organiske del af samtalen, bevægeligheden i samtalen, hvor hun har svært ved at være med. Den ændring der opstår i samtalen resulterer i, at der nu snakkes om et helt nyt emne. Det har hun ikke kunne forudse, fordi hun ikke har de samme forudsætninger for at høre, hvad der sker i gruppesamtaler, idet høretabet og høreteknologien ikke giver samme adgang til lyd som hos normalthørende. Og her oplever hun, at alle omkring hende, der har normal hørelse, sagtens kan følge med i bevægelsen i samtalen, men hun er ikke længere med.

Malthe, der tidligere har fortalt om hvordan lyden i høreapparater kan opfattes som 'en stor brun plet', har også oplevet at blive koblet fra en samtale, fordi den tager en drejning han ikke har opfattet. Og det er svært at komme tilbage ind i samtalen, der nu har bevæget sig, fortæller han: *"Det kræver energi at komme ind i en samtale. Enten ved, at jeg selv aktivt skal afkode folk, for at*

få dem til at gentage noget, eller, at jeg skal bruge den ekstra energi for at regne ud af, okay, hvad er det så de snakker om nu, baseret på de her halve sætninger jeg har og det jeg kan høre nu.". Når Malthe ikke kender konteksten af en samtale, er det svært for ham at forstå, hvad der bliver sagt. Og når det drejer sig om en gruppesamtale, hvor der kan blive sagt så mange ting på samme tid, at lyden bliver ekskluderende, er det endnu sværere at forstå nok af samtaleens bevægelse, til at kunne 'komme ind' i samtalen igen. Han ville skulle bruge en del energi på at komme ind i samtalen igen, da han både skal dechifrere, hvad der bliver sagt og finde en åbning, hvor han kan komme ind og deltage i samtalen. Den energi, der skal lægges i at forudse, hvor samtalen bevæger sig hen, så man fortsat kan deltage i den, bliver i stedet brugt på at høre, hvad der bliver sagt, eller på at 'regne ud', hvad der bliver sagt baseret på det man kan høre. Vigh beskriver, hvordan det er nødvendigt for individer, der bevæger sig i et bevægende felt, at bruge en del energi på konstant at tilpasse sig til det foranderlige landskab og på at aflæse de ændringer der opstår inden de sker, så de fortsat kan bevæge sig i landskabet (Vigh 2009, 425). Både Olivia og Malthe bruger en del energi på bare kropsligt at høre, forstå og 'regne ud', hvad der bliver sagt af deres samtalepartnere og det betyder, at de ikke altid har mulighed for at forudse, hvordan samtalen kommer til at bevæge sig – og det er dér de falder ud af samtalen og får svært ved at komme ind i den igen.

Jeg har argumenteret for, at Aayan må bevæge sig med den bevægelighed der opstår i rummet; men her bliver det tydeligt, at der altså både er tale om en bevægelighed i rummet og i samtalen han deltager i. Der er altså flere aspekter af bevægelighed som Aayan må være opmærksom på; og de er uforudsigelige. Når flere faktorer omkring ham bevæger sig på en ny måde og Aayan ikke kan høre hvad læreren siger, mister han noget kontekst for samtalen. Da samtalen så fortsætter og begynder at dreje sig over i andre emner, ved Aayan ikke hvad der tales om. Som Malthe beskriver, kan man godt bruge en del energi på at regne ud hvad der sker i samtalen, så man kan være med i samtalen igen – men i stedet vælger Aayan her, at bevæge sig ud af samtalen og konservere noget energi. Da det sociale landskab så bevæger sig igen, da der er en pause i lærerens tale, kan Aayan igen bevæge sig ind i den sociale interaktion. I denne situation bliver Aayan dog mødt med et udbrud fra hans omgivelser: *"Det har hun jo lige sagt - er du langsom eller hvad?"*. Her bliver det også tydeligt for Aayan, at hans omgivelser ikke forstår, hvad det betyder, at han har et høretab; når han prøver at få en gentagelse, bliver det ikke umiddelbart set som et behov forbundet med hans høretab – i stedet bliver han dømt som 'langsom'. Hans bevægelse i det bevægelige landskab tillader ham at deltage i den sociale interaktion når han kan; men i dette tilfælde betød hans bevægelse ud af samtalen, at han bliver socialt ekskluderet i øjeblikket.

Ungdommens ping-pong

”Altså det kan også være svært at følge med i, hvis det er nogen der snakker utrolig hurtigt og det er bare ping-pong - så er jeg nærmest koblet af. Det er faktisk ret svært fordi rigtig meget ungdomssnak går rigtig hurtigt. Og man har en eller anden stor samtale og så er der en der lige smider en kommentar ind. Og så er der måske nogen, der har sagt noget og så har jeg et svar til det, men så går samtalen videre.”

Sådan fortæller Agnes om hendes oplevelser med at deltage i samtaler med flere unge personer. Her fremstår et andet aspekt af bevægeligheden i samtaler; et aspekt der, i Agnes øjne, er koblet til ungdomsårene. Hun oplever, at snakken der foregår i grupper ofte er præget af 'ping-pong' og en hastighed, der er svær for hende at følge med i. Her opstår der en udfordring for hende idet lydene i CI'et bliver overvældende og ekskluderende, hvilket skaber en oplevelse af, at det er svært at være med; hun bliver koblet af samtalen og den sociale interaktion.

I et antropologisk studie af unge personer med autisme i sociale interaktioner argumenterer antropologen Elinor Ochs, m.fl. for, at det ikke er nok at have kendskab til sociokulturelle normer for social deltagelse, for at opnå en succesfuld social interaktion (Ochs m.fl. 2004, 159). En af de vigtigste metoder for at kunne opnå succesfulde sociale interaktioner er at kunne deltage i 'turtagning' i samtaler (ibid.); dette kan eksemplificeres med evnen til at se, hvornår man kan komme med en kommentar i en samtale med flere personer der taler. Jeg ser, at når Agnes deltager i en samtale, hvor snakken går hurtigt, men hun ikke kan finde sit snit til at komme med en kommentar, opleves interaktionen ikke som succesfuld for hende. Modsat unge personer med autisme, der kan have svært ved at finde frem til hvornår de skal byde ind i en samtale med flere personer, ved Agnes godt, hvornår det ville passe at komme med en kommentar. Det der besværliggør deltagelse her er, at hun ikke havde muligheden for at byde ind med sin kommentar da det var oplagt, fordi hun brugte tid og energi på at skelne i, og processere lyden fra de mange samtalepartnere. Og det betyder, at samtalen ikke opleves som succesfuld for hende og hun bliver koblet af det sociale.

Netop ungdomsårene er en periode, hvor sociale interaktioner og evnen til at opbygge et socialt netværk og sociale kompetencer er i fokus (Katznelson m.fl. 2009). Og det fremstår også i Agnes' citat, at hun har et ønske om at deltage i disse sociale interaktioner med andre unge; hun vil gerne høre hvad der bliver sagt og hun vil gerne kunne byde ind med en kommentar, på samme måde som

andre unge gør. Men i disse situationer, hvor interaktionen afhænger af en evne til hurtigt at kunne forstå og høre alt hvad der siges, og kunne byde ind med en kommentar på det præcise tidspunkt, hvor det passer i samtalen, er det svært for Agnes at være med. Her bliver det også tydeligt, at interaktioner mellem unge personer, især i gruppesamtaler, ikke foregår på præmisser, der er favorable for unge med høretab; kombinationen af flere stemmer, der taler hurtigt, og ofte på samme tid, skaber et yderst bevægeligt socialt felt.

Bevægelse *mod* bevægelse

Da Max ikke kan høre hvad læreren siger, fordi lyden i rummet bevæger sig og fordi læreren bevæger sit hoved nedad, siger han med det samme 'Hvad?!'. Når der sker en bevægelse i det sociale landskab, reagerer Max med det samme og kræver en gentagelse, så han kan følge med i samtalen. Her opstår der en anden bevægelse end den Aayan bruger – hvor Aayans handlinger kan ses som en bevægelse *med* bevægelsen omkring sig, reagerer Max ved at prøve at stoppe bevægelsen omkring sig selv. Når Max siger, 'Hvad?!', stopper samtals bevægelse, indtil han har fået en sætning gentaget, hvorpå bevægelsen så kan starte igen. Jeg vil argumentere for, at Max bevæger sig *mod* bevægelsen. Vigh søger i sin artikel om social navigation at sammenføre koncepterne 'struktur' og 'agens' (Vigh 2009, 430). Han ser, med udgangspunkt i Bourdieu, at den ene ofte prioriteres over den anden og argumenterer i stedet for, at de påvirker hinanden – ens mulighed for at bevæge sig, er afhængig af det sociale felt man bevæger sig i, og det sociale felt er dynamisk og bevægeligt; det kan ændre sig og blive ændret på (ibid., 433). Her bliver begrebet 'dubria' også relevant igen. Vigh ser, at dubria netop handler om at bevæge sig med så megen fleksibilitet som muligt i et bevægeligt felt; og det betyder, at man i nogle situationer må forhandle med feltet omkring en, for at få de bedste muligheder for bevægelse.

Dubria kan altså bruges til at forstå, hvorfor Aayan bevæger sig ind og ud af samtalen, men det kan også bruges til at forstå, hvorfor Max går imod samtals bevægelse. Max kan ikke kontrollere alle forholdene i det rum han er i – men han har mulighed for at forhandle, og til dels kontrollere, den samtale han tager del i. Samtalen er netop, som Enfield og Sidnell beskriver, lokalt forhandlet – og Max vælger at forhandle samtals bevægelse. Her ser jeg, at ordet 'Hvad?', bliver repræsentativ for Max' taktik for at kunne navigere i dette bevægelige felt. Han vil kunne høre og han vil være med i hele samtalen, så når det sociale felt bevæger sig på en måde, der gør det svært for ham at

høre, hvad samtalepartnerne siger, vælger han at forhandle bevægelsen i samtalen. Og Max' forhandling modtages af samtalepartnerne. Gang på gang gentager de og samtalen fortsætter, som om den aldrig var blevet stoppet. Her bruger jeg Vighs pointe om, at agens og struktur påvirker hinanden til at forstå den dynamik der opstår. Bevægelsen der eksisterer omkring Max og Aayan i denne situation påvirker deres mulighed for deltagelse - deres mulighed for at bevæge sig - men de har også mulighed for at påvirke bevægelsen omkring dem, så de selv har lettere ved at bevæge sig i det sociale felt. Det bliver dog også tydeligt, at det er nødvendigt for Max at bevæge sig imod samtalen – ellers ville han ikke kunne følge med. Jeg ser, at Max og Aayan bruger forskellige taktikker, men det er det samme gennemgående manglende hensyn ved bordet, der fordrer nødvendigheden af disse taktikker. Dét er en social implikation af, at de unge opfattes som normalthørende. De bliver nødt til selv at bede om hensyn, eller at klare sig med det lydinput de har adgang til igennem høreteknologien, for at kunne deltage i sociale interaktioner, fordi den hørende omverden ikke nødvendigvis tager hensyn til dem.

At vælge fra

I dette felt med 'bevægelse *med* bevægelse' og 'bevægelse *mod* bevægelse', opstår der også et andet fænomen: 'at vælge fra', eller 'ingen bevægelse'. Det sker når de unge med høretab, fjerner sig selv fra det sociale felt – enten fysisk, ved helt at holde sig væk fra sociale sammenkomster, eller mere mentalt, ved at holde sig ude af sociale interaktioner.

Til en temadag på efterskolen er alle eleverne med til en workshop i idrætshallen, hvor de skal gå rundt og snakke med hinanden. Det følgende er en vignette fra den dag:

'Gå i gang!', lyder det over højtalerne og med ét bliver hallen et væld af lyde og bevægelse. Nogle elever står klumpet sammen og snakker for sig selv, mens andre allerede er kommet op fra stolen og har løbet hen til dem de gerne vil snakke med. Der er højt til loftet herinde og alle lyde bliver forstærket til det punkt, hvor selv jeg opfatter det som en stor masse. Jeg spotter Alina, der står sammen med sin veninde i hjørnet af rummet og går over imod dem. Alina hænger op ad sin veninde og hun blinker langsomt i genkendelse da hun ser mig. 'Hvad synes i om det?', spørger jeg og får med det samme et rynket bryn og et 'hvad?' tilbage. Jeg gentager og Alina trækker på skuldrene. 'Der er virkelig meget larm. Det er sådan helt kaosagtigt. Jeg kan ikke høre noget'.

Veninden trækker Alina ind i et kram og jeg nikker. 'Måske kan i få lov at gå udenfor lokalet?', foreslår jeg og Alina siger 'Hvad?', mens veninden ryster på hovedet. Efter et par minutter kigger jeg tilbage hen mod dem, men de er væk.

Alina kan ikke være med her. Larmen i lokalet er overvældende og hun kan næsten ikke høre hvad jeg siger, uden at bede om en gentagelse. Bevægelsen i det sociale felt Alina er i, er voldsom – det går fra et stille lokale, til en overvældende larm, og der er konstant nye samtaler i gang omkring hende. Hvor nogle af de unge med høretab vælger at bevæge sig med bevægelsen i rummet og andre bevæger sig imod bevægelsen, vælger Alina at stoppe op og fravælge bevægelse. Selv i vores korte samtale må jeg gentage flere gange, for at hun kan være med, og når jeg ikke er der, snakker hun slet ikke. Her vælger hun at fravælge deltagelse i de sociale interaktioner. Det sociale felt bevæger sig omkring hende – men hun bevæger sig ikke i det.

Dette valg om ikke at deltage, ikke at bevæge sig, vil jeg søge at forstå, med udgangspunkt i Charlie E. Sutton, der er uddannet i socialvidenskab og mixed-methods, og som skriver om social isolation blandt studerende på universiteter, der er ældre end den traditionelle studerende (Sutton 2018). Hun ser, at der er større social isolation blandt ældre studerende og at det for nogen opleves som en form for tvungen social isolation (ibid., 280). Men hun argumenterer også for, at nogle af de ældre studerende vælger at isolere sig selv socialt, for at kunne have energi og overskud til andre, vigtigere dele af deres hverdag (ibid.). En kvinde i hendes undersøgelse fortæller, *"I am here primarily to learn and not to socialise...my focus is, once I have finished my lectures, getting back home to my family really (...)"* (ibid.). Sutton ser her, at det ikke handler om en påtvungen social isolation; der er ikke nødvendigvis nogen, der ekskluderer kvinden fra at deltage i sociale interaktioner (ibid., 280, 281). Men hun vælger selv at undgå dem, da hun prioriterer andre aspekter af hendes liv. Her bliver den sociale isolation altså et valg og en prioritering.

Alina bliver ikke tvunget til ikke at deltage, eller til social isolation – tværtimod forventes det at hun kan deltage på samme måde som elever med normal hørelse. Men forholdene i hallen betyder, at hun har meget svært ved at deltage i de sociale interaktioner, der eksisterer omkring hende. Selvom hun godt ville kunne deltage, ved at bruge en af de taktikker som f.eks. Aayan eller Max bruger, bliver det tydeligt, at det ville kræve meget af hende. Hun vælger i stedet at stå stille og ikke deltage. På samme måde som kvinden i Suttons undersøgelse har Alina muligheden for at deltage, men hun vælger at lade være. Dog er det også vigtigt at pointere, at selvom Alina fravælger at deltage i en specifik social situation, er det ikke ensbetydende med at hun er socialt isoleret.

Dette valg om ikke at deltage, at fjerne sig selv fra et socialt felt der er i voldsom bevægelse, er også et valg Agnes beskriver: *"Man har også bare brug for den der pause. Og så kan det være, at man sådan bare lige har brug for bare lige sådan at zone lidt ud. Men så misser man jo det sociale og så ender man jo med ikke at have særlig mange venner. Altså, det er virkelig hårdt. Jeg skal hele tiden tænke sådan, 'Okay, hvad skal jeg vælge? Skal jeg vælge at tage en uddannelse, eller skal jeg vælge at have et socialt liv?'".* Agnes ved godt, at det har sociale konsekvenser for hende, hvis hun vælger ikke at deltage i sociale interaktioner – men hun ved også, at hun bliver nødt til at fravælge deltagelse nogle gange, for at kunne prioritere andre ting. Her bliver det tydeligt, at det, ikke at bevæge sig i bevægelse, er et valg de unge træffer; og et valg de kan blive nødt til at træffe. Bruger man Suttons indsigter, bliver det tydeligt, at valget mellem at tage en uddannelse eller at have et 'socialt liv', kan lede til social isolation. Men der er situationer, hvor Agnes ved, at hun ikke kan deltage, og derfor må hun vælge, hvad hun vil prioritere i øjeblikket. Skal hun bruge sin energi på at bevæge sig i bevægelse, i det sociale felt, eller skal hun prioritere andre ting i det øjeblik? Og har hun overhovedet muligheden for at deltage i den sociale interaktion, hvis hun allerede er løbet tør for energi? Betyder det, at hendes eneste mulige taktik er at vælge fra?

De interne faktorer

Under vores interview, beskriver Malthe, at høretabet kan forklares som, at man lytter til en stor brun plet. Han fortæller videre, at, *"det der med at skulle finde en specifik stemme, det tager ufattelig meget energi. Alt den energi man skal bruge bare for at kunne følge med."* Når Malthe skal søge efter en stemme i den store brune plet af lyde han modtager, kræver det meget energi – og det betyder, at han simpelthen løber tør for energi. Han forklarer, at, *"det kan også være, at jeg har brugt så meget energi og kræfter på at følge med i, hvad en person siger, at jeg hele tiden er sådan forståelsesmæssigt lidt forsinket i forhold til, hvor samtalen er. Så jeg kan ikke nå rent faktisk at deltage i samtalen."* Her bliver det svært for Malthe at deltage i samtalen, selv når han bruger al sin energi på at følge med – og det betyder, at han kan have brug for en pause, eller for at 'zone ud', som Agnes beskriver. Her bliver det også tydeligt, hvordan den kropslige og sanselige forankring i verden, som Merleau-Ponty beskriver, og behovet for konstant at filtrere i den lyd man modtager fra apparatet, har en indvirkning på oplevelsen af den sociale interaktion og ens evne til at kunne bevæge sig i den. For det er i disse situationer, at der kan opstå et behov for ikke at bevæge sig. Og det betyder netop, at man kan blive nødt til at isolere sig selv socialt, omend momentant.

I FN's definitionen af handicap tydeliggøres det, at det først er i mødet med det omkringliggende samfund, at en person med en funktionsnedsættelse, bliver handicappet (United Nations 2006, 3). En person kan have en funktionsnedsættelse, såsom en hørenedsættelse, men mennesket er ikke som sådan handicappet. Et handicap opstår først i mødet med det omkringliggende samfund, hvor der er barrierer, der besværliggører eller umuliggør deltagelse i samfundet. Sociologen og forsker i handicap Tom Shakespeare ser, at man med denne logik kan forstå, at hvis man fjerner de barrierer der eksisterer for den handicappede person, vil individet ikke længere være handicappet (Shakespeare 2018, 13-14). Og det er en vigtig pointe, mener han, men det er også vigtigt at pointere, at selv hvis det omkringliggende samfund bliver gjort tilgængeligt, vil man stadig have en funktionsnedsættelse (ibid., 19). Det er vigtigt at anerkende, ser han, at personer med funktionsnedsættelser formentligt stadig vil være påvirkede af deres funktionsnedsættelser, selv når eksterne barrierer er fjernet (ibid.).

I denne undersøgelse har jeg ikke haft som formål at undersøge interne og eksterne barrierer for personer med funktionsnedsættelser – men igennem min undersøgelse af de unges oplevelser af at leve med et høretab, tegnes der et billede af de udfordringer de kan opleve med høretabet. Et aspekt af disse er de eksterne barrierer; det er det jeg har omtalt som bevægeligheden i det sociale felt, der kan besværliggøre deres mulighed for at deltage. Men jeg har argumenteret for, at deres høretab og konsekvenserne derfra også skaber udfordringer for dem, og at dette ikke nødvendigvis er løst af at de bruger høreteknologi – tværtimod, kan høreteknologien også skabe udfordringer for dem. Igennem Malthes og Agnes beskrivelser bliver det tydeligt, at en af konsekvenserne af at have et høreteknologisk behandlet høretab er et stort energiforbrug. De oplever konstant at skulle bruge energi på bare at skelne i alle de lydinput de får, høre hvad andre siger og så handle ud fra det. Det betyder, at de har en yderligere faktor, i form af at skulle håndtere dette energiforbrug, som de skal være opmærksomme på i deres sociale navigation.

Den fluktuerende høreenergi

”Jeg har mega meget høreenergi i starten af ugen, eller om morgenen. Og så jo mere lyd jeg får, jo mindre kan jeg høre i løbet af dagen.”. Frida kan mærke, at hendes energi fluktuerer. Igennem dagen falder energien, og igennem ugen mister hun mere og mere energi. Fridas interne faktorer, hendes energiniveau, er altså ikke en stabil faktor, som hun altid kan forudsige – den er foranderlig

og bevægelig. Frida forbinder specifikt energien med sit høretab, fordi hun kan mærke, at hendes anstrengelser for at høre med høreapparaterne, betyder at hun hurtigere mister energi. Det er hendes 'høreenergi', og når den løber tør, får hun endnu sværere ved at høre. Her forstår jeg 'høreenergi' som et emisk begreb, som Frida bruger til at beskrive den energi, der er forbundet med høretabet. Frida kan kropsligt fornemme det, når hun mister sin høreenergi – og ud fra den sansning må hun vælge hvad hun vil prioritere at høre den dag.

Hvor Shakespeare ser, at personer med funktionsnedsættelser har interne faktorer, der påvirker dem, vil jeg gå skridtet videre og påpege, at disse interne faktorer konstant ændrer sig. Den fluktuerende høreenergi, argumenterer jeg for, kan anskues som et yderligere bevægeligt felt, de unge skal navigere i. Vigh undersøger, hvordan begreberne agent og struktur kan tænkes sammen. Han ser at strukturen påvirker individets mulighedsrum, og at individerne kan bevæge sig og forhandle med feltet omkring dem (Vigh 2009, 430, 433). Men i undersøgelsen af unge med høretab, er det vigtigt at undersøge, hvordan høretabet og høreteknologien også kan påvirke deres muligheder og deres bevægelse. Og når de unges præmisser for deltagelse konstant ændrer sig, blandt andet fordi deres høreenergi bevæger sig, har det en indvirkning på hvordan de bevæger sig i det sociale felt. De unges høreenergi ændrer sig hele tiden og de skal konstant være opmærksomme på det, for at kunne vurdere hvad de skal gøre i den situation de er i – skal de prioritere at høre nu, eller skal de 'zone ud' og tage en pause, så de kan høre senere? Denne konstante opmærksomhed på hvor megen høreenergi de har, og hvad de skal bruge den til, er parallel til deres opmærksomhed på det bevægelige sociale felt omkring dem. Når eksterne faktorer, det sociale felt, ændrer sig, skal de bevæge sig i dette – men når deres interne faktorer, deres høreenergi, ændrer sig, skal de også bevæge sig i det. Hvor Vigh ser, at de unge mænd i Bissau udøver 'bevægelse i bevægelse', ser jeg at de unge med høretab har et yderligere led: de udøver '*bevægelse i bevægelse i bevægelse*'. De skal være opmærksomme på det bevægelige sociale felt omkring dem og bevæge sig i dette – men de skal også være opmærksomme på deres høreenergi og navigere ud fra hvor megen energi de har og hvad de gerne vil kunne høre den dag.

Kombinationen af at skulle navigere i et konstant foranderlig socialt felt og den fluktuerende høreenergi, betyder at de unge konstant må træffe valg om hvordan de vil navigere i hvert enkelt øjeblik. Skal de bede om en gentagelse og dermed søge at komme ind i samtalen igen? Eller skal de gemme den høreenergi de har tilbage, til at bruge på et senere tidspunkt? "Skal jeg vælge at tage en uddannelse, eller skal jeg vælge at have et socialt liv?".

Jeg ville virkelig gerne følge med

Under vores interview, fortæller Agnes mig om sin dag og hvordan prioriteringerne og overvejelserne konstant er med hende:

”I dag så var jeg med min kusine med på hendes uddannelse. Og jeg ville bare sådan se, hvordan det var. Jeg var simpelthen så træt efter den time. Det var enormt spændende. Og jeg ville virkelig gerne følge med. Men så snart timen var slut og de andre begyndte at snakke, så blev der larm i klassen. (...) og så skal jeg kæmpe hårdere for at være en del af det. Hvor jeg i forvejen har kæmpet hårdt for at følge med i timen og få noget uddannelse, så skal jeg også kæmpe hårdt for at have et socialt liv. Det kommer ikke nemt. Og hvor skal resten af min energi så gå hen? Altså, så skal jeg jo også tænke på at komme hjem; altså, have overskud til bare at cykle hjem. Så skal man lave aftensmad, eller så skal man også lige læse og så skal man lave lektier og så skal man et eller andet. Så skal man måske mødes med nogen. Hvordan forventer man, at man kan det?”

Overvejelserne om, hvad Agnes skal vælge at gøre den dag, er overvældende og fylder en del i hendes fortælling om dagen. Vigh argumenterer for, at de unge mænd i Bissau både benytter sig af ’taktikker’ og ’strategier’. Han ser, at forskellen på taktikker og strategier er det niveau de implementeres på; taktikker er den måde de navigerer på i hverdagen, mens strategier handler om overordnede livsmål og planer om hvordan man vil opnå dem (Vigh 2009, 424). Strategier, forstår Vigh, i forlængelse af de Certeaus teori, som, *”the process of demarcating and constituting space”* (ibid., 432). Men fordi det socio-politiske landskab de unge mænd bevæger sig i er så foranderligt, er deres strategi altid tentativ (ibid., 424). Vighs beskrivelse af strategier giver en indsigt i de større overvejelser og prioriteringer man må lave, når man bevæger sig i felter der konstant bevæger sig. Fordi de unge kun har en vis mængde høreenergi på en dag, må de vælge i øjeblikket, om de vil deltage eller ej; men jeg ser, at det også er et sværere valg at træffe, hvis man ikke har en overordnet strategi for, hvad man vil prioritere. Agnes ved ikke om hun skal vælge et socialt liv, eller en uddannelse. Der er ikke nok høreenergi i hendes hverdag til, at hun både kan modtage undervisning, lave lektier og være social. Agnes står ikke i en situation, hvor det socio-politiske landskab hun bevæger sig i, er så foranderligt, at det næsten ikke er muligt for hende at lave en strategi; men hun står i en situation, hvor hun oplever, at hun kun kan vælge én af de ting hun gerne vil opnå nu. Vælger hun uddannelse, risikerer hun at blive socialt isoleret, som de ældre studerende i Suttons undersøgelse. Og Agnes ved, at det er vigtigt at have et socialt netværk for, at hun kan have det godt og for at have nogen at støtte sig op ad – men hun ved også, at det er vigtigt for hende at få en

uddannelse og lære noget spændende. Hun ved også, at hendes hørende omverden forventer, at hun kan begge dele; hun er jo et mirakelbarn og hun bliver set som normalthørende. Det bliver også tydeligt i Agnes fortælling om dagen, at hun gerne *vil* kunne gøre alt. Hun vil gerne følge med i undervisningen og hun vil også gerne socialisere med de andre studerende, når timen er færdig. Men hun ved, at hun ikke *kan* gøre alt. Og det skaber frustration. Her ser jeg, at når hun ikke har afgrænset det felt hun vil agere indenfor, når hun ikke har valgt, hvilken af de to strategier hun vil prioritere nu, oplever hun frustration over, at hun konstant skal have overvejelser om, hvad hun vil prioritere i hverdagen; overvejelser om, hvad der er vigtigt for hende på en daglig basis. I disse overvejelser bliver det også tydeligt, hvordan det at have et høretab og bruge høreteknologi ikke skal sidestilles med at være normalthørende, da der netop er helt andre præmisser for deltagelse. Agnes kan ikke bare tage en uddannelse og være social; hun oplever at skulle kæmpe for at kunne gøre bare én af de to. Og det tegner et billede af, hvordan høretabet og høreteknologien påvirker alle aspekter af Agnes' liv.

Delkonklusion

De unge med høretab i denne undersøgelse deltager i sociale interaktioner – men de har andre præmisser for deltagelse end personer med normal hørelse. Når lydforholdene, filtreret igennem høreteknologi, konteksten og menneskerne omkring dem er i bevægelse i en social interaktion, er de meget opmærksomme på det, fordi det påvirker deres mulighedsrum for deltagelse. Og det samme gælder for deres interne bevægelser, fluktueringen i høreenergi, som de også kropsligt skal overvåge, for at kunne vurdere, hvilken taktik de kan og vil bruge. Denne konstante sansning, overvågning, opmærksomhed og bevægelighed er udfordrende og kan være frustrerende at være i. Men en del af udfordringen er også, at den hørende omverden ikke nødvendigvis er opmærksom på, at de unge med høretab konstant skal bevæge sig i denne dobbelt bevægelse og træffe valg om, hvilke taktikker de vil bruge i den givne situation. Samtidigt eksisterer der i den hørende omverden en forestilling om, at personer med høretab, der har fået en høreteknologi, kan behandles som normalthørende; og det har den effekt i praksis, at der ikke altid bliver taget de nødvendige hensyn til personer med høretab. Det betyder, at de unge ofte står alene med at navigere i disse bevægelige sociale felter og at navigere i de konstante valg om, hvilken taktik de skal vælge, hvad de vil prioritere den dag og hvad de vil prioritere i deres liv.

Konklusion

Igennem specialet har jeg undersøgt unge med høretab i Danmark og deres oplevelser af at have et høretab og at bruge en høreteknologi, især i sociale situationer. Jeg har søgt at svare på spørgsmålet, *Hvilken indvirkning har rehabiliterende høreteknologier på den sociale hverdag blandt unge med høretab i Danmark og hvordan oplever og navigerer de unge i dette landskab?*

For at svare på dette har jeg først søgt at illustrere, hvorledes den hørende omverden opfatter unge med høretab, der bruger en form for behandlende høreteknologi, som normalthørende personer. Gennem Ingunn Moser, samt koncepterne 'tekno-optimisme' og 'enkeltintegration', har jeg argumenteret for, at høreteknologien er katalysatoren for normaliseringen af unge med høretab. Når de bruger høreteknologi anskues de som behandlede, fordi høreteknologien bliver set som 'fantastisk' og det betyder, at de kan blive enkeltintegrerede og interagere sammen med andre personer med normal hørelse. Selv når unge med teknologisk behandlede høretab gentagende gange minder deres hørende omverden om høretabet, bliver de behandlet som normalthørende – og det betyder, at der ikke tages de nødvendige hensyn til dem i sociale situationer.

De fleste oplever at blive hjulpet af høreteknologien og at de ikke ville være den foruden. Men det betyder ikke, at de har normal hørelse. Her udfordrer jeg forståelsen af teknologien som 'fantastisk'. Med udgangspunkt i fænomenologen Maurice Merleau-Ponty har jeg søgt at forstå, hvilken indvirkning det at have et høretab og bruge høreteknologi har på unges oplevelser af lyd og sociale interaktioner. De unge, der bruger teknologien, kan ikke bare tage høreteknologi på og høre med det samme – og teknologien kommer med yderligere udfordringer. Introduktionen af en teknologisk lyd, kræver en tilvænning og læringsperiode, idet der er tale om en omvæltende ændring af ens forståelse og opfattelse af verden omkring en. Og selv når de unge oplever, at de er vant til lyden, oplever de udfordringer med den, især i sociale situationer.

Med brug af Henrik Vighs teoretisering af 'social navigation' og taktikker har jeg slutteligt undersøgt, hvordan de unge med høretab navigerer i sociale interaktioner, der er konstant bevægende, hvor der er præmisser for deltagelse, som ikke tilgodeser unge med høretab. Her må de unge konstant være opmærksomme på det sociale felts bevægelser og bruge forskellige taktikker for at kunne være med i det sociale der foregår omkring dem. Samtidigt ser jeg, at de unge har en intern bevægelse i form af deres fluktuerende energiniveauer, der også har en indvirkning på deres mulighedsrum for navigation. Når de har andre præmisser for deltagelse, bliver det tydeligt for de

unge, at de må prioritere. Herved fordrer implikationerne af høretab og høreteknologi netop prioritering, både i små sociale øjeblikke og i større overvejelser om deres fremtid. Skal de vælge om de vil deltage i den sociale interaktion eller spare på deres energi? Skal de have en uddannelse eller et socialt netværk?

Indsigterne fra specialet bidrager til litteraturen om det at leve med en funktionsnedsættelse og en form for rehabiliterende teknologi, samt hvordan dette ser ud i hverdagen for unge personer i Danmark. Igennem min analyse har jeg vist, at unge med teknologisk rehabiliterede høretab, på trods af perceptionen blandt den hørende omverden, ikke oplever at være normalthørende. De mærker på egen krop de udfordringer, der opstår i mødet mellem høreteknologi og sociale interaktioner. Disse 'fantastiske' høreteknologier kræver fortsat tid og energi for unge at tilvænne sig til og deres begrænsninger skaber udfordrende præmisser for deltagelse i sociale arenaer. Derfor må de unge konstant tage ansvar for at navigere i deres egne kropslige sansninger af lyd, og i verden omkring dem, hvilket specifikt kommer til udtryk i bevægelige sociale situationer, hvor der ikke tages de nødvendige hensyn til dem. Ultimativt har disse faktorer den indvirkning på de unge, at de konstant bliver nødt til at prioritere; både hvad de vil have ud af individuelle sociale situationer, men også deres liv.

Et underliggende emne i dette speciale, der er vigtigt at undersøge og diskutere videre, handler om normalitet og ansvar. I første kapitel har jeg undersøgt, hvordan brugen af høreteknologi placerer et ansvar på individet for at blive enkeltintegreret og agere og fungere, som en normalthørende person. I kapitel to og tre, ses spor af de analytiske termer ansvar og normalitet. De unge ved, at det forventes af dem, at de kan agere som normalthørende og at deres hørende omverden ikke nødvendigvis ser de udfordringer de oplever i deres sociale hverdag; det er noget de selv må håndtere. Samtidigt ser jeg, at når den hørende omverden ikke tager hensyn til de unge, ændrer det præmisserne for social deltagelse, og her opstår der konstant situationer, hvor de står med ansvaret for at kunne deltage. Her ser jeg et behov for yderligere studie af, og diskussion om, hvordan ansvar for normalitet og funktion, der pålægges unge med høretab i brugen af høreteknologi, udmønter sig for de unge og hvordan dette opleves. En diskussion af dette emne kan også give indsigter om hvilke forestillinger, der eksisterer i det danske samfund omkring normalitet og ansvar for selvet og funktion, især i forbindelse med personer med funktionsnedsættelser.

Litteraturliste

Almeborg, Sanne, og Anne-Mette Gade. 2005. "Hva' CI'r du?" Aalborg Universitet.

Amit, Vered. 2015. "Youth Culture, Anthropology of". I *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*, redigeret af James D. Wright, 808–12. Oxford: Elsevier.
<https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.12168-3>.

Anneberg, Mads. 2019. "Hun blev født døv - nu imponerer 13-årig med sin sangstemme - TV 2".
nyheder.tv2.dk. 24. september 2019. <https://nyheder.tv2.dk/udland/2019-09-24-hun-blev-foedt-doev-nu-imponerer-13-aarig-med-sin-sangstemme>.

Askgaard, Riinette. 1999. "Når patienten ikke kan høre". dsr.dk. 1999. <https://dsr.dk/fag-og-udvikling/sygeplejersken/arkiv/sygeplejersken-1999-23/naar-patienten-ikke-kan-hoere/>.

Bisgaard, Susanne. 2006. "AT HØRE, AT HØRE EFTER, AT HØRE TIL: Strategier i forbindelse med høretab og høreapparater". *Tidsskriftet Antropologi*, nr. 54.
<https://doi.org/10.7146/ta.v0i54.106747>.

Boellstorff, Tom, Bonnie Nardi, Celia Pearce, og T.L. Taylor. 2013. "Ethics". I *Ethnography and Virtual Worlds*. Princeton University Press,.
<https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691149509/ethnography-and-virtual-worlds>.

Bourdieu, Pierre. 1972. "Structures, Habitus and Power: basis or a theory of symbolic power". I *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge Studies in Social and Cultural Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511812507>.

———. 1976. "Marriage strategies as strategies of social reproduction". *Family and Society: Selections from the Annales Economies, Societes, Civilisations*, 117–44.

Breivik, Jan-Kåre. 2007. *Døv Identitet i Endring: Lokale Liv - Globale Bevegelser*. Oslo: Universitetsforlaget.

Burrell, Jenna. 2009. "The Field Site as a Network: A Strategy for Locating Ethnographic Research". *Field Methods* 21 (2): 181–99. <https://doi.org/10.1177/1525822X08329699>.

- Center for Kommunikation og Velfærdsteknologi. u.å. "Cochlear Implant". u.å.
<https://centerkommunikationogvelfaerdsteknologi.regionsyddanmark.dk/afdelinger/hore/horeradgivning-unge-voksne/cochlear-implant>.
- Chapman, Madeleine, Jesper Dammeyer, Kim Sune Karrasch Jepsen, og Lasse Suonperä Liebst. 2023. "Deaf Identity, Social Relationships, and Social Support: Toward a Microsociological Perspective". *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 29 (1): 81–90.
<https://doi.org/10.1093/deafed/enad019>.
- Christensen, Lisbet. 2017. "Døveskole er lukningstruet". TV2 Nord. 2017.
<https://www.tv2nord.dk/nordjylland/doveskole-er-lukningstruet>.
- Csordas, Thomas J. 1993. "Somatic Modes of Attention". *Cultural Anthropology* 8 (2): 135–56.
<https://doi.org/10.1525/can.1993.8.2.02a00010>.
- Dammeyer, Jesper, Madeleine Chapman, og Marc Marschark. 2018. "Experience of Hearing Loss, Communication, Social Participation, and Psychological Well-Being Among Adolescents With Cochlear Implants". *American Annals of the Deaf* 163 (4): 424–39.
<https://doi.org/10.1353/aad.2018.0027>.
- Dammeyer, Jesper, og Stein Erik Solbø Ohna. 2021. "Changes in Educational Planning for Deaf and Hard of Hearing Children in Scandinavia over the Last Three Decades". 114-123, april.
<https://doi.org/10.16993/sjdr.680>.
- Danaher, John. 2022. "Techno-Optimism: An Analysis, an Evaluation and a Modest Defence". *Philosophy & Technology* 35 (2): 54. <https://doi.org/10.1007/s13347-022-00550-2>.
- Decibel. u.å. "Overgang fra barn til voksen". Set 19. april 2023.
<https://decibel.dk/vejledning/stoette-fra-offentlige-system/overgang-fra-barn-til-voksen>.
- Demant, Jakob. 2006. "Fokusgruppen - spørgsmål til fænomener i nuet". I *Sociologiske metoder*, 131–50. Københavns Universitet.
[https://forskning.ku.dk/search/?pure=da/publications/fokusgruppen--spoergsmaal-til-faenomener-i-nuet\(9ae73b04-10c5-41c5-b1a0-9de1a64dcbc5\)/export.html](https://forskning.ku.dk/search/?pure=da/publications/fokusgruppen--spoergsmaal-til-faenomener-i-nuet(9ae73b04-10c5-41c5-b1a0-9de1a64dcbc5)/export.html).
- Desjarlais, Robert, og C. Jason Throop. 2011. "Phenomenological Approaches in Anthropology". *Annual Review of Anthropology* 40 (1): 87–102. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092010-153345>.

DR.dk. 2001. "Succes for nyt høreapparat". DR. 15. november 2001.

<https://www.dr.dk/nyheder/penge/succes-nyt-hoereapparat>.

Enfield, N. J., og J. Sidnell. 2018. "Interaction". I *The International Encyclopedia of Anthropology*, 1–7. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea2259>.

Faustino, Ana Carolina, Amanda Queiroz Moura, Guilherme Henrique Gomes da Silva, João Luiz Muzinatti, og Ole Skovsmose. 2019. "Microexclusion in inclusive mathematics education". I *Inclusive Mathematics Education*, redigeret af David Kollosche, Renato Marcone, Michel Knigge, Miriam Godoy Penteado, og Ole Skovsmose, 55–70. Schweiz: Springer.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-11518-0_6.

Friedner, Michele Ilana. 2022. *Sensory Futures: Deafness and Cochlear Implant Infrastructures in India*. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://doi.org/10.5749/j.ctv2jsh3w4>.

Gad, Christoffer, og Steffen Dalsgaard. 2014. "DIGITAL OPTIMERING: Refleksioner over e-valgsdebatten i Danmark". *Tidsskriftet Antropologi*, nr. 70.
https://www.academia.edu/52258550/DIGITAL_OPTIMERING_Refleksioner_over_e_valgsdebatten_i_Danmark.

Gammeltoft, Tine M. 2014. *Haunting Images: A Cultural Account of Selective Reproduction in Vietnam*. 1. udg. Berkeley, California: University of California Press.
<https://doi.org/10.1525/j.ctt5vjzcm>.

Geertz, Clifford. 1973. "Thick Description. Toward an Interpretive Theory of Culture". I *The Interpretation of Cultures: Selected Essays* /, redigeret af Clifford Geertz, 3–23. Harper Torchbooks 5043. New York, N.Y: Basic Books.

Goffman, Erving. 1963. *Stigma; Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, N.J. :Prentice-Hall.

Gundelach, Peter, og Esther Nørregård-Nielsen. 2002. "Hvornår Er Man Ung?" *Dansk Sociologi* 13 (3): 27–46. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v13i3.445>.

Hale, Jonathan. 2019. "Body Schema". I *Understanding Merleau-Ponty, Understanding Modernism*, redigeret af Ariane Mildeberg, 295–96. Understanding Philosophy, Understanding Modernism. New York: Bloomsbury Academic.

- Hansen, Niels-Henrik M. 2006. "Ung og hørehæmmet. Høretab, kommunikation og trivsel." Center for Ungdomsforskning. <https://www.cef.u.dk/media/56483/ungoghorehaemmet.pdf>.
- . 2009. "Når øret klør". Kbh: Center for Ungdomsforskning, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole.
- Hindhede, Anette Lykke. 2012. "Normer, Normalisering Og Det Hørehæmmede Subjekt". *Tidsskrift for Forskning i Sygdom Og Samfund* 9 (17). <https://doi.org/10.7146/tfss.v9i17.7545>.
- Hoeyer, Klaus. 2018. "Medical Science and Technological Studies". I *The International Encyclopedia of Anthropology*, 1–4. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118924396.wbiea1514>.
- Høreforeningen. u.å.a "Børn med hørenedsættelse". i.d. <https://hoeforeningen.dk/hjaelp-til-dig/boern/>.
- . u.å.b "Cochlear implant". n.d. <https://hoeforeningen.dk/viden-om/ci-og-bahs/cochlear-implant/>.
- . u.å.c "Høreproblemer". Set 12. april 2023. <https://hoeforeningen.dk/viden-om/hoereproblemer/>.
- Ingstad, Benedicte, og Susan Reynolds Whyte. 1995. *Disability and Culture*. Los Angeles: University of California Press.
- Jackson, Michael. 1998. "Here/Now. Where Thought Belongs." I *Minima Ethnographica: Intersubjectivity and the Anthropological Project* /, redigeret af Michael Jackson, 189–96. Chicago: University of Chicago Press.
- Jöhncke, Steffen. 2011. "Integrating Denmark: The Welfare State as a National(Ist) Accomplishment." I *The Question of Integration: Immigration, Exclusion and the Danish Welfare State*, redigeret af Karen Fog Olwig og Karsten Pærregaard, 30–53. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publisher.
- Kamp, Annette, Sidsel Lond Grosen, og Agnete Meldgaard Hansen. 2023. "Tinkering with (in)Visibilities: Caring for Older People with Surveillance Technologies". *Sociology of Health & Illness* 45 (3): 605–22. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.13606>.

Katznelson, Noemi, Knud Illeris, Jens Christian Nielsen, Niels Ulrik Sørensen, og Birgitte Simonsen. 2009. *Ungdomsliv: mellem individualisering og standardisering*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Kingod, Natasja, og Bryan Cleal. 2019. "Noise as Dysappearance: Attuning to a Life with Type 1 Diabetes". *Body & Society* 25 (4): 55–75. <https://doi.org/10.1177/1357034X19861671>.

Krijger, Stefanie, Martine Coene, Paul J. Govaerts, og Ingeborg Dhooge. 2020. "Listening Difficulties of Children With Cochlear Implants in Mainstream Secondary Education". *Ear and Hearing* 41 (5): 1172–86. <https://doi.org/10.1097/AUD.0000000000000835>.

Kristensen, Michael Aae. 2009. "Få indopereret høreapparatet". DR. 11. marts 2009. <https://www.dr.dk/nyheder/penge/faa-indopereret-horeapparatet>.

Kumar, Dr Vikramendra. 2016. "ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE OF DISABILITY" 03.

Københavns Kommune. 2009. "Notat om høreområdet". <https://www.kk.dk/sites/default/files/agenda/a29de2e4823b69b25ff72d34953acc35904536f8/8-bilag-4.PDF>.

Latour, Bruno. 1996. "On actor-network theory. A few clarifications". *Soziale Welt* 47 (4): 369-.

Livingston, Gill, Jonathan Huntley, Andrew Sommerlad, David Ames, Clive Ballard, Sube Banerjee, Carol Brayne, m.fl. 2020. "Dementia Prevention, Intervention, and Care: 2020 Report of the Lancet Commission". *Lancet (London, England)* 396 (10248): 413–46. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30367-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30367-6).

Lund, Katja. 2015. "Hearing Loss, Health, Stress and Work-Life: How to Reduce Labour Market Stress among Persons with Hearing Loss". PDF. *The PhD Series of the Faculty of the Humanities*. Aalborg University Press. <https://doi.org/10.5278/VBN.PHD.HUM.00005>.

Lægehåndbogen. 2023. "Hørenedsættelse - Lægehåndbogen på sundhed.dk". 2023. <https://www.sundhed.dk/sundhedsfaglig/laegehaandbogen/oere-naese-hals/symptomer-og-tegn/hoerenedsaettelse/>.

Macun, Ian, og Deborah Posel. 1998. "Focus Groups: A South African Experience and a Methodological Reflection". *African Sociological Review* 2 (1): 114–35.

- Magnet, Shoshana Amielle. 2011. "Imagining biometric security". I *When Biometrics Fail: Gender, Race, and the Technology of Identity*, 1–18. Durham, NC: Duke University Press.
- Mead, Margaret. 1964. *Coming of Age in Samoa: A Study of Adolescence and Sex in Primitive Societies*. Reprint. William Morrow & Company.
- Mejdal, Cathrine. 2020. "Første operation med et usynligt cochlear implant i Europa". DR. 13. november 2020. <https://www.dr.dk/ligetil/ligetil-paa-tegnsporg/foerste-operation-med-et-usynligt-cochlear-implant-i-europa>.
- Merleau-Ponty, Maurice. 1962. *Phenomenology of Perception*. International Library of Philosophy and Scientific Method. London: Routledge & Kegan Paul.
- Mol, Annemarie. 2008. "Customer or Patient?" I *The Logic of Care Health and the Problem of Patient Choice*, 14–28. London ; Routledge.
- Moser, Ingunn. 2006. "Disability and the Promises of Technology: Technology, Subjectivity and Embodiment within an Order of the Normal". *Information, Communication & Society*. <https://doi.org/10.1080/13691180600751348>.
- Møhl, Perle. 2019. "GRÆNSEKONTROL, DATA OG DEN SJETTE SANS". *Tidsskriftet Antropologi*, nr. 79. <https://doi.org/10.7146/ta.v0i79.122279>.
- Nielsen, Nanna Jakobsgaard, og Camilla Pihl. 2018. "Fik to svært hørehæmmede piger - nu taler de bedre end jævnaldrende børn - TV 2". [livsstil.tv2.dk](https://livsstil.tv2.dk/2018-05-30-fik-to-svaert-hoerehaemmede-piger-nu-taler-de-bedre-end-jaevnaldrende-boern). 30. maj 2018. <https://livsstil.tv2.dk/2018-05-30-fik-to-svaert-hoerehaemmede-piger-nu-taler-de-bedre-end-jaevnaldrende-boern>.
- Nielsen, Susanne. 2019. "Povl Dissing blev døv efter fald - nu har han fået hørelsen igen - TV 2". [underholdning.tv2.dk](https://underholdning.tv2.dk/kendte/2019-07-03-povl-dissing-blev-doev-efter-fald-nu-har-han-faaet-hoerelsen-igen). 3. juli 2019. <https://underholdning.tv2.dk/kendte/2019-07-03-povl-dissing-blev-doev-efter-fald-nu-har-han-faaet-hoerelsen-igen>.
- Ochs, Elinor, Tamar Kremer-Sadlik, Karen Gainer Sirota, og Olga Solomon. 2004. "Autism and the social world: an anthropological perspective". *Discourse Studies* 6 (2): 147–83.
- Oticon. 2023. "De nye Oticon Real™ høreapparater bringer livets naturlige lyde tilbage til mennesker med høretab". 2023. <https://www.oticon.dk/about/press/center/news-and-press/news/2023/oticon-real>.

———. u.å. “Sådan virker høreapparater”. Set 23. maj 2024. <https://www.oticon.dk/hearing-aid-users/blog/2020/how-do-hearing-aids-work>.

Oxlund, Bjarke. 2012. “Living by numbers: The dynamic interplay of asymptomatic conditions and low cost measurement technologies in the cases of two women in the Danish provinces”. *Suomen Anthropology* 37 (3): 42–56.

Percy-Smith, Lone, Georg Busch, Minna Sandahl, Lena Nissen, Jane Lignel Josvassen, Theis Lange, Ea Rusch, og Per Cayé-Thomasen. 2013. “Language Understanding and Vocabulary of Early Cochlear Implanted Children”. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* 77 (2): 184–88. <https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2012.10.014>.

Percy-Smith, Lone, Tenna Lindbjerg Tønning, Jane Lignel Josvassen, Jeanette Hølleddig Mikkelsen, Lena Nissen, Eveline Dieleman, Maria Hallstrøm, og Per Cayé-Thomasen. 2018. “Auditory verbal habilitation is associated with improved outcome for children with cochlear implant”. *Cochlear Implants International* 19 (1): 38–45. <https://doi.org/10.1080/14670100.2017.1389020>.

Percy-Smith, Lone, Signe Wischmann, Jane Lignel Josvassen, Christina Schiøth, og Per Cayé-Thomasen. 2021. “Language Development for the New Generation of Children with Hearing Impairment”. *Journal of Clinical Medicine* 10 (11): 2350. <https://doi.org/10.3390/jcm10112350>.

Petersen, Sandra Lori. 2017. “‘Hello, can you hear me better now?’: Mediatized acoustemologies and distortion on the radio”. I *Distortion*. Routledge.

———. 2021. “Noise Is Matter Not in Place”. I *Negotiating Noise: Across Places, Spaces and Disciplines*, redigeret af James Mansell og Sanne Krogh Groth, 137–40. Publications from the Sound Environment Centre at Lund University. <https://doi.org/10.37852/oblu.115>.

Punch, Renée, og Merv Hyde. 2011. “Social Participation of Children and Adolescents with Cochlear Implants: A Qualitative Analysis of Parent, Teacher, and Child Interviews”. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 16 (4): 474–93. <https://doi.org/10.1093/deafed/enr001>.

Rasmussen, Jon Dag, Christine Swane, og Ida Wentzel Winther. 2020. “Sansesvækkelse i alderdommen: et etnografisk studie”. Rapport 978-87-999317-3-6. *Sansesvækkelse i alderdommen*. København: Forlaget Ensomme Gamles værn.

Rich, Shanit, Miriam Levinger, Shirli Werner, og Cahtia Adelman. 2013. “Being an Adolescent with a Cochlear Implant in the World of Hearing People: Coping in School, in Society and with Self

Identity”. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* 77 (8): 1337–44.
<https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2013.05.029>.

Rodriguez, Jorge, og Courtney Lyles. 2023. “Strengthening digital health equity by balancing techno-optimism and techno-skepticism through implementation science”. *npj Digital Medicine* 6 (november). <https://doi.org/10.1038/s41746-023-00954-0>.

Ryhl, Camilla. 2006. “TILGÆNGELIG AKUSTIK: Boligens lyd”. *Tidsskriftet Antropologi*, nr. 54.
<https://doi.org/10.7146/ta.v0i54.106749>.

Rytter, ;Mikkel, og Karen F. Olwig. 2018. “Kapitel 11, ’At snakke om det. Måder at interviewe på’”. I *Antropologiske projekter: en grundbog.*, redigeret af Helle Bundgaard, Hanne Overgaard Mogensen, og Cecilie Rubow. Samfundslitteratur.

Shakespeare, Tom. 2018. *Disability: The Basics*. 1. udg. Bd. 1. The Basics. Milton: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315624839>.

Spradley, James P. 1980. “Doing Participant Observation”. I *Participant Observation*, af James P. Spradley, 53–62.

Stanek, Henrik. 2010. “Døveskolerne i Nyborg og Fredericia fusionerer”. 10. maj 2010.
<https://www.folkeskolen.dk/fredericia-kommune-nyborg-kommune/doveskolerne-i-nyborg-og-fredericia-fusionerer/1235942>.

Sundheds- og Ældreministeriet. 2017. “Evaluering af høreapparatområdet på baggrund af L 59”. 2017. <https://www.ism.dk/publikationer-sundhed/2017/marts/evaluering-af-hoereapparatomaadet-paa-baggrund-af-l-59>.

Sundhedsdatastyrelsen. 2019. “Foranalyse – Høreområdet i fremtiden”.
https://sundhedsdatastyrelsen.dk/-/media/sds/filer/strategi-og-projekter/hoereprogrammet/foranalyse_hoereomraadet_i_fremtiden.pdf?la=da.

Sundhedsstyrelsen. 2021. “Høreapparat til voksne”. https://www.sst.dk/-/media/Udgivelser/2021/Hoereapparat/Sundhedsstyrelsen_Pjece2021_FINAL.ashx.

Sutton, Charlie E. 2018. “Mature Students and Social Isolation: Being Excluded or Choosing to Be Alone?” I *Being an Adult Learner in Austere Times: Exploring the Contexts of Higher, Further and*

- Community Education*, redigeret af Ellen Boeren og Nalita James, 97–122. Cham: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-97208-4_5.
- Throop, C. Jason. 2012. “On the Varieties of Empathic Experience: Tactility, Mental Opacity, and Pain in Yap”. *Medical Anthropology Quarterly* 26 (3): 408–30. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1387.2012.01225.x>.
- Timmermans, S. 2001. “Health Care Technology”. I *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, redigeret af Neil J. Smelser og Paul B. Baltes, 6544–50. Oxford: Pergamon. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/03912-7>.
- Tjørnhøj-Thomsen, Tine. 2009. “Framing the Clinical Encounter for Greater Understanding, Empathy, and Success”. *The Hearing Journal* 62 (8): 38. <https://doi.org/10.1097/01.HJ.0000359133.43109.c1>.
- Toldam, Eva Juul, Niels-Henrik Møller Hansen, og Natascha Sofie Søndergaard. 2022. “Ungdomsliv med betydeligt høretab”. *Audiologopædisk forening*, nr. 009. <https://alf.dk/audiologopaedisk-tidsskrift/ungdomsliv-med-betydeligt-hoeretab/>.
- United Nations. 2006. “Convention on the Rights of Persons with Disabilities”. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf.pdf.
- Vigh, Henrik. 2009. “Motion Squared: A Second Look at the Concept of Social Navigation”. *Anthropological Theory* 9 (4): 419–38. <https://doi.org/10.1177/1463499609356044>.
- Wacquant, Loïc. 2011. “Habitus as Topic and Tool: Reflections on Becoming a Prizefighter”. *Qualitative Research in Psychology*, marts. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14780887.2010.544176>.
- West, Niels, Per Cayé-Thomasen, og Michael Bille. 2018. “Cochlear- implantation til børn”, 1–4.
- Widex. u.å. “Høreapparater - Oplev enestående lyd og hørelse - Widex”. Widex. u.å. <https://www.widex.com/da-dk/>.
- Winner, Langdon. 1980. “Do Artifacts Have Politics?” *Daedalus* 109 (1): 121–36.

Ældresagen. 2022. “Sådan får du høreapparat og tilskud til dit høreapparat”. Ældresagen. 2022.
<https://www.aeldresagen.dk/viden-og-raadgivning/hjaelp-og-stoette/hjaelpemidler/gode-raad/saadan-faar-du-hoereapparat>.